

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ
КОРУПЦІЇ»

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування» освітньо-професійної програми
«Парламентаризм та парламентська діяльність»
Литвин Вікторія Сергіївна

Науковий керівник:
доктор філософії у галузі публічного управління та
адміністрування **Дзега Володимир Дмитрович**
Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі немає
запозичень із праць інших авторів без відповідних
посилань

Студентка _____
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від « 07 » _____ 12 _____ 2023 р., протокол № 14 .
Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна _____
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Литвин Вікторія Сергіївна. Державна політика України щодо протидії політичній корупції. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У магістерській роботі здійснено аналіз теоретичних аспектів державної політики України щодо протидії політичній корупції та розроблено рекомендації органам публічної влади щодо покращення ефективності політики у цій сфері. В кваліфікаційній роботі розглянуто різні підходи до визначення та класифікації політичної корупції та виявлено ключові проблеми, що потребують подальшого теоретичного та прикладного розв'язання. Досліджено діяльність українських органів влади в сфері боротьби з політичною корупцією. Проаналізовано ефективність механізмів державної політики у сфері протидії політичній корупції. Визначено напрями удосконалення механізмів державної політики у сфері боротьби з політичною корупцією.

Ключові слова: корупція, політична корупція, державна політика, публічні органи влади.

ANNOTATION

Lytvyn V. S. Protection of the rights and freedoms of citizens by local self-government bodies: public-management aspect. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 «Public Management and Administration», specialty: 281 «Public Management and Administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Qualifying master's thesis for obtaining a degree of higher education of the second (master's) level in the field of knowledge 28 "Public management and administration", specialty 281 "Public management and administration". – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, 2023.

The master's work analyzed the theoretical aspects of the state policy of Ukraine in combating political corruption and developed recommendations for public authorities to improve the effectiveness of policy in this area.

In the qualification work, various approaches to the definition and classification of political corruption were considered and key problems were identified that require further theoretical and applied solutions. The activity of Ukrainian authorities in the field of combating political corruption has been studied. The effectiveness of state policy mechanisms in the field of combating political corruption is analyzed. Areas of improvement of state policy mechanisms in the field of combating political corruption have been identified.

Key words: corruption, political corruption, state policy, public authorities.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ.....	8
1.1 Поняття та сутність державного регулювання корупції в Україні.....	8
1.2 Політична корупція: підходи до визначення та класифікації.....	16
1.3 Теоретичні, методологічні, прикладні аспекти державної політики протидії політичній корупції та проблеми їх вирішення.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ.....	29
2.1 Діяльність органів влади у сфері боротьби з політичною корупцією.....	29
2.2 Корупційні випадки: аналіз статистичних та фактичних даних....	40
2.3 Оцінка ефективності заходів державної політики щодо протидії корупції.....	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВИРІШЕННЯ ВИЯВЛЕНИХ ПРОБЛЕМ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ.....	53
3.1 Аналіз необхідних змін у державній політиці: правовий аспект..	53
3.2 Рекомендації органам публічної влади щодо покращення діяльності у сфері протидії корупції.....	57
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65

ВСТУП

Проблема корупції в Україні набуває особливого масштабу та глибини, коли йдеться про її вплив на політичну сферу. Політична корупція не просто створює ерозію у фундаменті демократії, але також завдає непоправної шкоди репутації країни на міжнародній арені, заважає прозору прийняттю рішень та підриває ефективність використання державних ресурсів.

Повсякденність та всепроникність корупційних схем в політичному житті країни суттєво впливають на якість громадянського суспільства, рівень довіри до органів влади та можливість реалізації ключових реформ. Вони знижують ефективність державного управління, заважають економічному розвитку і створюють серйозні ризики для національної безпеки.

Також політична корупція затруднює інтеграцію України до світових економічних та політичних систем. Це особливо критично на фоні прагнень України до євроінтеграції та налагодження партнерських відносин з демократичними країнами. Крім того, нерозв'язаність проблеми політичної корупції може викликати недовіру з боку міжнародних донорів та інвесторів, що в свою чергу ускладнює просування необхідних реформ.

Не можна знехтувати й соціальним аспектом: системна політична корупція розшаровує суспільство, робить недоступними базові соціальні послуги для населення та зменшує шанси на соціальну мобільність для великої частини громадян.

Все це робить **актуальним** глибоке і комплексне дослідження державної політики України у сфері протидії політичній корупції. Оцінка її ефективності, аналіз причин невдач та прогалин у законодавстві, а також розробка рекомендацій для поліпшення існуючої системи можуть стати першим кроком на шляху до формування ефективної стратегії боротьби з цим гнітючим явищем.

Метою даної дипломної роботи є комплексний аналіз державної політики України щодо протидії політичній корупції, визначення її ефективності та розробка рекомендацій для покращення цієї політики.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Розглянути теоретичні аспекти державної політики України щодо протидії політичній корупції, включаючи поняття та сутність державного регулювання в цій сфері.
2. Ознайомитись з різними підходами до визначення та класифікації політичної корупції.
3. Виявити невирішені проблеми та аспекти, що потребують додаткового дослідження та розв'язання.
4. Оглянути діяльність українських органів влади в сфері боротьби з політичною корупцією.
5. Описати ефективність заходів державної політики, спрямованих на протидію корупції.
6. Розробити рекомендації для органів публічної влади по покращенню політики в сфері протидії корупції.

Об'єктом даної дипломної роботи є державна політика України в сфері протидії корупції.

Предметом дослідження є механізми, методи та ефективність заходів, які здійснюються державними органами України для протидії політичній корупції.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, що включає як кількісні, так і якісні методи аналізу. Основу методологічної бази складають принципи системного аналізу, методи порівняльного аналізу, а також методи індукції та дедукції. Застосування цих методів дозволяє забезпечити об'єктивність, наукову обґрунтованість та практичну значущість отриманих результатів.

Практичне значення даного дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані у формуванні та вдосконаленні державної політики в сфері протидії політичній корупції. Рекомендації, що будуть

розроблені на основі аналізу, можуть стати основою для внесення змін до існуючого законодавства, стратегій та тактик ведення антикорупційної політики. Зокрема, вони можуть бути використані при плануванні бюджету, алокації ресурсів для антикорупційних органів, а також при виборі пріоритетних напрямків діяльності в контексті боротьби з корупцією.

Теоретичне значення роботи полягає в систематизації, узагальненні та доповненні теоретичних знань з проблеми політичної корупції та державної політики в цій сфері. Робота може сприяти подальшому розвитку дослідження проблем корупції як в Україні, так і в міжнародному контексті. Вона також може слугувати основою для подальших академічних досліджень, включаючи суміжні дисципліни як політологія, соціологія та економіка. Наукові моделі та методи, запропоновані в дослідженні, можуть бути адаптовані для аналізу антикорупційних механізмів в інших країнах або в різних сферах суспільного життя.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

1.1 Поняття та сутність державного регулювання корупції в Україні

Термін "корупція" має своє походження в латинських словах "correi" (обов'язкова спільна дія декількох осіб) та "rumpere" (порушувати, ламати, пошкоджувати). З цих слів утворився термін "corrumpere", що означає дії групи осіб, спрямовані на "псування", "руйнування" або "пошкодження" нормального розвитку судового процесу або управління справами суспільства. У римському праві це також означало підкуп суддів та інші дії, що порушували нормальний судовий процес [9].

Це поняття включало в себе фальсифікацію та псування державних документів, а також моральне розбещення чужого раба. В середньовіччі корупція набула церковне і канонічне значення як гріх або спокуса диявола [9].

Корупційна злочинність є однією з складових корупції, яке потребує глибшого розуміння. Перш ніж розглядати цей вид злочинності, важливо розглянути сутність корупції самої по собі, особливо в контексті її загрози для національної безпеки України.

Корупцію можна визначити як соціальне явище, що охоплює різноманітні дії, пов'язані з незаконним використанням влади та посадових повноважень з метою задоволення особистих інтересів або інтересів третіх осіб, а також інших порушень, які сприяють корупційним діям або приховуванню їх [32].

Сутність корупції включає наступні аспекти:

1. Соціальну обумовленість: корупція є результатом соціальних факторів та системних проблем.

2. "Ціну" для суспільства: корупція призводить до серйозних негативних наслідків для суспільства, яке сплачує високу ціну за її існування.

3. Вплив на всі сфери життя: корупція має негативний вплив на різні аспекти суспільного життя, включаючи економіку, політику, право, психологію та мораль.

4. Транснаціональний характер: корупція не має кордонів і може відбуватися на міжнародному рівні.

5. Множинні аспекти: корупція має економічні, політичні, правові, психологічні та моральні виміри.

6. Адаптивність: корупція може постійно адаптуватися до змін в суспільстві і нових реалій [33].

Отже, важливо не обмежувати боротьбу з корупцією лише юридичними заходами, а застосовувати комплексний підхід, включаючи економічні, політичні та організаційні заходи, для ефективної боротьби з цим явищем [33].

Детальне розглядання соціальної природи та правового аспекту корупції сприяє розкриттю механізму корумпованої поведінки, яка може виявлятися у двох основних формах.

У першому випадку виникає взаємодія двох суб'єктів, кожен з яких має ціль задовольнити свої корисливі інтереси через неправомірне надання або одержання "хабара" або незаконних пільг і вигод.

У другому випадку корумпована поведінка зводиться до дій лише однієї особи, яка самостійно задовольняє свої корисливі інтереси, зловживаючи своїми посадовими повноваженнями, наприклад, розкрадаючи державне майно через використання свого службового становища.

Спільним для обох варіантів є те, що особа, яка вчиняє корупційні дії, преслідує свої особисті інтереси або інтереси третіх осіб шляхом неправомірного використання наданих їй владних повноважень.

Порівнюючи старий Закон України "Про боротьбу з корупцією" з новим Законом "Про запобігання корупції" [20], можна відзначити, що нова правова

норма визначає корупцію як використання службових повноважень для одержання неправомірних вигод або спроби схилити інших осіб до протиправних дій. Ця оновлена визначення відображає більш сучасне та широке розуміння корупції, враховуючи різні аспекти цього явища [28].

Корупція є складною та багатогранною проблемою, і вона часто виникає в контексті загальних політичних, соціальних і економічних викликів у країні. Ось детальніше про деякі з цих проблем:

1. **Спадок тоталітарного періоду:** Україна, як і інші колишні радянські країни, стикається зі складнощами в переході від тоталітарного режиму до демократії та ринкової економіки. Умови закритості та відсутність публічної відкритості, характерні для тоталітарного режиму, сприяли поширенню корупції.

2. **Економічний занепад і політична нестабільність:** Соціально-економічна нестабільність та зубожіння населення створюють фактори, які підштовхують як чиновників, так і громадян до корупційних дій. Низька оплата державних службовців може вести до спроб вирішити свої фінансові проблеми через неправомірні шляхи.

3. **Нерозвиненість і недосконалість законодавства:** Недосконалість і нечіткість законів, а також відсутність ефективних механізмів контролю та виконання законів можуть створити сприятливі умови для корупції. Наприклад, відсутність чітких правил та процедур для проведення приватизації може сприяти корупційним схемам.

4. **Слабкість громадянського суспільства:** Демократичні інституції та громадянське суспільство грають важливу роль у запобіганні корупції. Україна може стикатися з проблемами у взаємодії громадянського суспільства з урядовими органами та у недостатньому впливі громадських організацій на прийняття рішень.

5. **Неукоріненість демократичних політичних традицій:** Недостатньо сформована політична культура, виборчий процес, який піддаватиметься впливам корупційних схем, та відсутність

відповідальності виборців за свої виборчі рішення можуть сприяти корупції в політиці [25].

Ці проблеми свідчать про складну природу корупції та її вплив на різні сфери суспільства. Для боротьби з корупцією необхідно вживати комплексних заходів, які включають в себе не лише правові, але і соціально-економічні реформи, зміни в політичній культурі та підвищення свідомості громадян [25].

Корупція справді має негативний вплив на всі сфери життя суспільства, і її наслідки в Україні вже відчутні. Варто розглянути ці наслідки більш детально:

Економічні наслідки:

1. Тіньова економіка: Розповсюдження корупції сприяє розвитку тіньової економіки, що призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету та погіршує фінансову стійкість держави.

2. Порушення конкурентних ринкових механізмів: Корупція викриває конкурентну гру на ринку, сприяючи виграшу не тих, хто є найкращими гравцями, а тих, хто здатний заплатити хабаря чи використати свої відносини.

3. Підпорогова конкуренція: Корупція може створювати підпорогову конкуренцію, де компанії конкурують не в умовах ринкової справедливості, а в боротьбі за вигоди та пільги від влади.

4. Ефективність інвестицій: Корупція погіршує інвестиційний клімат в країні, оскільки інвестори можуть боятися ризику, пов'язаного з корупцією та невпевненістю у правовій системі [57].

Соціальні наслідки:

1. Фінансові втрати: Громадяни та підприємства зазнають фінансових втрат через корупційні схеми, що може призводити до зростання бідності та нерівності.

2. Недовіра до влади: Зростає недовіра громадян до влади через поширену корупцію в уряді та інших державних органах.

3. Погіршення якості послуг: Корупція може призводити до погіршення якості освіти, охорони здоров'я та інших громадських послуг через відмивання грошей та незаконні платежі.

4. Соціальна напруженість: Нерівність та несправедливість, які супроводжують корупцію, можуть створювати соціальну напруженість та конфлікти в суспільстві [57].

Політичні наслідки:

1. Зламани цілі політики: Корупція може відволікати кошти від проектів та програм, спрямованих на загальний розвиток країни.

2. Недовіра до політики: Громадяни можуть ставитися недовірливо до політиків та партій через поширену корупцію в політиці.

3. Загроза національній безпеці: Корупція може створювати загрозу національній безпеці, оскільки вона може призводити до слабкості державних інститутів та втрати контролю над важливими сферами життя.

4. Погіршення міжнародного статусу: Поширена корупція може призводити до погіршення міжнародного статусу країни та її ізоляції на міжнародній арені [57].

Усі ці наслідки корупції підкреслюють важливість боротьби з цим явищем та впровадження реформ для запобігання корупції в усіх сферах життя суспільства.

Проблема запобігання корупції в Україні вимагає серйозного аналізу правових основ. Існуючі закони і положення з цього питання, як показує практика, можуть бути розглянуті та відстають від реальних потреб у боротьбі з цим явищем. Зокрема, їхні формулювання можуть бути нечіткими, і вони можуть не враховувати всіх важливих тактичних аспектів боротьби з корупцією. Це може призводити до непорозумінь серед фахівців та обмеженого використання правових та тактичних можливостей в боротьбі з корупцією.

Важливо відзначити, що корупція існувала в Україні навіть до її незалежності, і на її розповсюдження вплинули такі фактори, як побудова

суспільства на економічних принципах, відсутність регулювальних норм у багатьох сферах, а також економічне занедбання. Все це сприяло розподілу влади та власності та сприяло вкоріненню корупції у всіх сферах життя [56].

Зауважимо, що в Радянському Союзі також існували заходи протидії корупції, навіть якщо інформація про це часто замовчувалася. Так, ще в 1919 році Українська РСР прийняла Декрет "Про хабарництво та незаконні побори", який передбачав жорсткі покарання для осіб, звинувачених у прийнятті хабара та інших корупційних діях. Ці заходи включали в себе позбавлення волі на різний строк, штрафи та навіть смертну кару для найбільш серйозних випадків [56].

З набуттям незалежності України корупція була визнана як серйозна проблема, і були прийняті ряд правових актів та організаційних заходів для боротьби з нею. Тим не менше, ця боротьба залишається актуальним завданням і вимагає подальших зусиль та реформування правових основ для більш ефективного запобігання корупції в різних сферах суспільства [56].

26 листопада 1993 року був створений Координаційний комітет для боротьби з корупцією і організованою злочинністю відповідно до Указу Президента України № 561/93. Цей комітет мав на меті координацію дій всіх державних органів, відповідальних за боротьбу з цими явищами. Склад Координаційного комітету включав в себе представників керівництва Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національного банку України, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державного митного комітету України та інших відомств, які брали участь у боротьбі з цими проблемами [32].

Координаційний комітет здійснював ряд функцій, включаючи розробку стратегії та рекомендацій для боротьби з корупцією і організованою злочинністю, організацію співробітництва з іншими країнами та міжнародними установами, а також підготовку звітів про стан боротьби з цими явищами для Президента України та Верховної Ради України. Рішення, прийняті

Координаційним комітетом, були обов'язковими для виконання всіма державними органами і посадовими особами [56].

Крім того, для підтримки наукових досліджень у галузі боротьби з організованою злочинністю був створений Міжвідомчий науково-дослідний центр.

У жовтні 1995 року, Верховна Рада України прийняла Закон України "Про боротьбу з корупцією," який вперше визначив правові та організаційні основи запобігання та боротьби з корупцією в країні. Цей закон містив визначення корупції та корупційних діянь, інформацію про суб'єктів корупційних діянь, і встановлював відповідальність за корупційні порушення [20].

Незважаючи на введені заходи для боротьби з корупцією, проблему не вдалося вирішити, і корупція залишалася поширеною в різних сферах. У 1997 році була запроваджена Національна програма боротьби з корупцією, але деякі її заходи залишилися невиконаними.

У 2009 році був прийнятий новий Закон України "Про засади запобігання та протидії корупції," але його введення в дію було відкладено на декілька разів. Закон мав на меті гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами [20].

У 2011 році був ухвалений новий Закон України "Про засади запобігання і протидії корупції," який почав діяти влітку того ж року. Цей закон розширив сферу діяльності для запобігання корупції та конкретизував відповідальність за корупційні порушення [20].

Протягом трьох років чинності цього Закону, в нього внесено численні зміни на підставі 13 законодавчих актів. Крім того, Конституційний суд України визнав певне положення Закону, яке забороняло особам, вказаним у пункті 1 частини 1 статті 4 (зокрема, Президенту України і Голові Верховної Ради), брати участь у загальних зборах підприємств або організацій з метою отримання прибутку, неконституційним [53].

У жовтні 2011 року була схвалена Національна антикорупційна стратегія на 2011–2015 роки Указом Президента України № 1001/2011. Ця стратегія

визнала корупцію в Україні системною проблемою, яка впливає на всі сфери життя і стала основним, швидким і ефективним способом вирішення питань та досягнення цілей.

Згідно з положеннями стратегії була прийнята Державна програма щодо запобігання і протидії корупції на 2011–2015 роки за рішенням Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2011 року № 1240. Її метою було впровадження механізмів зниження рівня корупції в Україні. Проте зі 46 запланованих заходів, спрямованих на поліпшення нормативно-правової бази, більшість залишилася невиконаною [53, 27].

Для покращення ситуації у сфері боротьби з корупцією було створено Національний антикорупційний комітет Указом Президента України від 26 лютого 2010 року № 275/2010. Комітет діяв до 14 жовтня 2014 року і був призначений консультативним органом при Президентові України. Його ефективність була досить обмеженою [27, 53].

Україна також має численні громадські організації, такі як Антикорупційне бюро України, Всеукраїнська громадська організація Антикорупційний комітет, і Центр протидії корупції, які діють для зміни уявлень суспільства про корупцію та сприяють співпраці з органами влади, проводять інформаційну роботу та беруть участь у заходах щодо протидії корупції [42].

У період з 2014 по 2015 роки Верховною Радою України було прийнято кілька ключових антикорупційних законів:

1. Закон України "Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки" був прийнятий для визначення першочергових заходів щодо запобігання та протидії корупції. Ця стратегія мала створити основу для подальших реформ у цій сфері та визначити принципи державної антикорупційної політики [21].

2. Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України" встановив правові основи для організації та діяльності Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) [21].

3. Закон України "Про запобігання корупції" визначив правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, включаючи превентивні антикорупційні механізми та правила усунення наслідків корупційних правопорушень. Закон також заклав основи функціонування Національного агентства з питань запобігання корупції [20].

4. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції" регулює фінансову підтримку політичних партій, порушення порядку надання державного фінансування політичним партіям та фінансову звітність політичних партій. Державний контроль за використанням коштів з державного бюджету для фінансування статутної діяльності політичних партій здійснюють Рахункова палата та Національне агентство з питань запобігання корупції [27, 53].

Ці закони були прийняті для зміцнення боротьби з корупцією в Україні та встановлення ефективних механізмів запобігання та протидії цьому негативному явищу.

1.2 Політична корупція: підходи до визначення та класифікації

Спершу варто визначити поняття "корупція". На нашу думку, корупція - це незаконні дії або бездіяльність посадових осіб (або осіб, які мають адміністративні повноваження та функції), спрямовані на задоволення їх власних інтересів (включаючи як матеріальні, так і нематеріальні, такі як послуги, привілеї тощо) за рахунок виконання своїх офіційних обов'язків, і при цьому мають негативні наслідки для держави, суспільства та державних органів.

Аналіз літератури стверджує, що основні види корупції включають:

1. Корупцію в сфері державної влади, зокрема в органах, що визначають правила і норми, встановлені державою, в органах, що регулюють та контролюють дотримання цих правил і норм, а також в органах, що відповідають за фіскальну та грошову політику.

2. Ділову корупцію, що виникає при взаємодії між владою і бізнесом. Наприклад, у випадку господарських конфліктів сторони можуть намагатися отримати підтримку судді для прийняття рішення на свою користь.

3. Корупцію верховної влади, яка стосується політичного керівництва та верховних судів у демократичних системах.

4. Побутову корупцію, яка виникає при взаємодії звичайних громадян і посадових осіб. Сюди можна віднести подарунки від громадян та послуги для посадових осіб та їх родин.

5. Корупцію в бізнесі, спричинену розвитком ринкових відносин і переходом до ринкової економіки в Україні. Цей вид корупції має значний вплив на економіку країни, і для його боротьби створюються державні корпорації в різних сферах суспільного життя [51].

Автори наукової роботи "Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів" пропонують таку класифікацію корупції [22]:

1. За сферами прояву, зазвичай виділяють такі види корупції: політична, включаючи корупцію у представницьких органах влади; корупцію в публічній службі; корупцію в судовій системі та органах кримінальної юстиції; корупцію в економіці (у публічних закупівлях, у митній і податковій сферах тощо); корупцію в соціальній сфері (освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення тощо); корупцію у приватному секторі; корупцію в спорті.

2. За критерієм масштабу і системності, корупція може бути: епізодичною; систематичною; глобальною (мафіозного типу) [22].

Український науковець В. Гаращук виділяє чотири види корупції та їх характеристики [8]:

Таблиця 1.1

Види корупції та їх характеристика

Вид корупції	Основні характеристики
"Високорівнева" (або "елітарна")	Характерна для вищих ешелонів влади (вищі органи влади, центральні органи виконавчої влади, центральні апарати правоохоронних органів та судової сфери влади). На цьому рівні розробляються корупційні схеми та створюються корупційні мережі. Корупція на цьому рівні становить найбільшу загрозу для держави та суспільства, оскільки представники центральних органів влади розпорядники бюджетних коштів та державного майна.
Корупція у середніх ешелонах влади	Характеризується меншими фінансовими потоками, обмеженими повноваженнями та меншою кількістю об'єктів державної власності.
"Низова" корупція	Серед державних службовців, які безпосередньо проводять роботу з підготовки управлінських рішень, готують або видають відповідні дозволи, здійснюють контрольні дії та безпосередньо притягають до правової відповідальності. Небезпека полягає у тому, що ця корупція формує негативне ставлення населення до органів влади.
Корупція від "злиднів"	Здійснюється ситуативно, коли вже склалося дуже скрутне матеріальне становище. Ця корупція є незначною та спричинена особистими обставинами, такими як хвороба дитини або низька рівень оплати праці.

[8]

М. Фоміна пропонує наступну класифікацію корупційних відносин [50]:

1. За суб'єктом корупційних відносин:

- Суб'єкти-хабарники: державні службовці, менеджери державних і приватних підприємств, політичні діячі.

- Суб'єкти, що пропонують хабар: громадяни, приватні підприємства, приватні легальні фірми, тіньовий бізнес, державні підприємства, політичні діячі, державні службовці.

2. За метою корупції з погляду її суб'єктів:

- Суб'єкти-хабарники здійснюють корупцію для збагачення через отримання матеріально-грошових цінностей або обмін послугами (протекціонізм, патронаж, фаворитизм).

- Суб'єкти, що пропонують хабар, домагаються прискорення вирішення питань у межах правового поля, отримують вигідні державні замовлення, підтримують кар'єрне зростання, лобіюють необхідні нормативно-правові акти та встановлюють "добрі відносини".

3. За ініціативністю корупційних відносин:

- Вимагання хабара посадовою особою.

- Підкуп посадових осіб за ініціативою суб'єктів, що пропонують хабар.

- Традиціоналізм у корупційних відносинах.

4. За рівнем організації та поширення:

- "Низинна" корупція (місцева, регіональна).

- "Верховинна" корупція (національна, міжнародна).

5. За організацією корупційних відносин:

- Локальна корупція має разовий характер.

- Стільникова корупція може бути сезонною або постійною.

6. За видом корупційних відносин:

- Тверді корупційні відносини, які включають хабар у вигляді товарів, грошового хабара, а також інших матеріальних цінностей.

- М'які корупційні відносини, які включають непотизм, кронізм, фаворитизм, патронаж, лобізм, клановість, трайбалізм, місництво та інші форми.

7. За мірою централізації корупційних відносин:

- Децентралізована корупція (випадкова).
 - Централізована корупція "знизу до верху".
 - Централізована корупція "зверху до низу".
8. За регулярністю корупційних дій:
- Епізодична корупція.
 - Систематична або інституційна корупція.
 - Клептократична корупція [50].

Сучасна корупція в Україні може бути розглянута на трьох рівнях:

1. Побутовий рівень корупції: В цьому випадку корупція виникає внаслідок надмірної взаємодії між звичайними громадянами і чиновниками, де пересічні громадяни можуть бути залучені до корупційних дій.

2. Діловий рівень корупції: Цей рівень корупції виникає через надмірну взаємодію між владою та бізнесом, де влада та чиновники можуть вживати корупційних заходів для вигоди бізнесу.

3. Політичний рівень корупції: На цьому рівні корупція виникає через недобросовісну поведінку верховної влади, включаючи законодавчу, виконавчу та судову владу. Політичні діячі можуть використовувати корупційні методи для здобуття особистої вигоди, що завдає шкоду інтересам виборців [4].

На суспільному рівні корупція може призводити до різних негативних наслідків, включаючи:

- Неефективний розподіл та витрачання державних ресурсів.
- Втрати податків через привласнення їх чиновниками.
- Зниження ефективності державного апарату.
- Розорення приватних підприємців і зменшення інвестицій.
- Нецільове використання міжнародної допомоги.
- Зростання соціальної нерівності.
- Посилення організованої злочинності.

- Занепад політичної легітимності влади та зниження суспільної моралі [15].

Сукупність цих наслідків створює реальну шкоду суспільству та державі і впливає на соціальні цінності та інтереси, що є небажаними та шкідливими для суспільства в цілому.

1.3 Теоретичні, методологічні, прикладні аспекти державної політики протидії політичній корупції та проблеми їх вирішення

Корупція серед державних службовців на нижньому та середньому рівні, особливо в контролюючих органах, є поширеною проблемою. Щоб боротися з цією корупцією, слід спростити процедури видачі різних ліцензій та реєстрації підприємств. Також можливим рішенням є скорочення дозвільно-розпорядчих функцій державних службовців на цих рівнях. Важливим кроком може бути зменшення кількості видів підприємницької діяльності, що підлягають ліцензуванню, та спрощення механізмів контролю, таких як митний, прикордонний, екологічний, санітарний та протипожежний.

Внаслідок економічної кризи зменшилися доходи державного бюджету, що призвело до зростання недержавних служб, фірм і агентств, які швидко та за плату надають громадянам та підприємствам послуги, які раніше надавали державні органи. Це може створювати умови для корупції і змови між представниками цих недержавних фірм та державними службовцями, а також ускладнювати роботу державних органів. Тому важливо вдосконалити законодавство, що регулює діяльність цих фірм та агентств, чітко визначити їхні функції та встановити бар'єри для розвитку корупції [1].

Також важливо впроваджувати профілактичні заходи, такі як детальна регламентація умов отримання подарунків, гонорарів та інших послуг державними службовцями. Останнім часом видно тенденцію до участі державних службовців у підприємницькій діяльності, особливо високого рангу,

що може завдавати шкоду державі та суспільству. Щоб уникнути таких конфліктів і заборонити корупційні дії, потрібно вдосконалити законодавство щодо регулювання підприємницької та фінансової діяльності.

Багато проблем можна усунути шляхом вдосконалення законодавства, особливо в галузях, які стосуються господарської та фінансової діяльності. Для запобігання суперечностям у законодавстві та розбіжностям у тлумаченні правових норм, може бути корисною введення спеціальної антикорупційної експертизи законопроектів. Також важливо уникати дублювання функцій контролюючих державних органів і підвищити їх координацію [5].

Україна має досить повну законодавчу базу для боротьби з корупцією. Закони передбачають різні види відповідальності, включаючи кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну, для посадових осіб на різних рівнях влади, які винні у корупційних правопорушеннях. Деякі з цих видів відповідальності можуть бути надто суворими.

Проблема не полягає в відсутності адекватного законодавства для боротьби з корупцією, а в його неефективному застосуванні. Правоохоронні органи зазвичай переслідують лише тих, хто безпосередньо вчинив корупційний акт, а не тих, хто стоїть за корупційними схемами. Це призводить до недостатнього покарання основних фігур, які розробляють і організовують корупційні дії. Також важливо більше уваги приділяти реагуванню на повідомлення громадян і дотриманню обмежень і правил в сфері державної служби [5].

Для боротьби з корупцією також потрібно покращити роботу відповідних органів, особливо при розслідуванні справ, пов'язаних із корупцією. Необхідно вдосконалювати кадрову базу та методи відбору співробітників, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією, та забезпечити їх чесністю та відданістю справі. Крім того, важливо підвищувати якість планування та контролю за виконанням заходів з боротьби з корупцією та ефективно взаємодіяти з іншими контролюючими органами [17].

Наступним важливим аспектом є залучення громадськості до боротьби з корупцією та забезпечення прозорості та відкритості у діяльності державних органів. Тільки за умови спільних зусиль із громадськістю та ефективного використання законодавчої бази можна досягти успішних результатів у боротьбі з корупцією.

Перша і основна проблема — це відсутність однозначного та всебічного означення політичної корупції. Це створює серйозні виклики для її визначення, вимірювання та, відповідно, протидії. Існуючі визначення часто охоплюють лише видимі форми корупції, такі як хабарництво або розкрадання бюджетних коштів, знехтувавши менш видимі, але не менш отруйні форми, такі як торгівля впливом, лобіювання і незаконний доступ до конфіденційної інформації [17].

Друга проблема полягає в відсутності ефективних механізмів для контролю над корупцією на політичному рівні. Досі урядові ініціативи та закони спрямовані на боротьбу з корупцією (наприклад, закони про декларацію доходів чиновників) не привели до суттєвих змін. Це великою мірою зумовлено тим, що контрольні органи часто не незалежні та недостатньо ресурсовані для ефективного здійснення своїх функцій [17].

Третя проблема — це тісний зв'язок між політичними та економічними інтересами. Особливо це стає видно, коли політики використовують свої публічні позиції для особистого збагачення або підтримки бізнес-інтересів, що, в свою чергу, підкріплюють їхні політичні кампанії. Цей переплетення інтересів робить прозорість і контроль значно складнішими [17].

Четверта проблема — недостатність законодавчої бази. Хоча Україна прийняла ряд антикорупційних законів, практика показує, що їх часто недостатньо для забезпечення дієвої боротьби з корупцією. Це може бути зумовлено недосконалістю самого законодавства, відсутністю механізмів його впровадження або невисокою якістю юридичної системи в цілому [17].

З урахуванням цих проблем, намагання боротьби з корупцією в Україні повинні бути всебічними і системними, охоплюючи теоретичні, методичні і

прикладні аспекти. Це не тільки покращить розуміння проблеми, але й сприятиме розробці ефективних методів її вирішення.

Однією з ключових проблем в аспекті теоретичного підходу до проблеми корупції є відсутність цілісної теоретичної моделі. Хоча існує чимало наукових робіт і досліджень на цю тему, більшість з них фокусуються на конкретних аспектах, таких як правоохоронні механізми або соціально-економічні фактори, що сприяють корупції. Це призводить до того, що утворюється фрагментарна картину, яка не дозволяє глибоко розуміти проблему та ефективно її вирішувати [17].

Другий важливий аспект — неясність термінології. Це стосується не лише самого визначення корупції, але й супутніх понять, таких як «конфлікт інтересів», «недолік управління» та «зловживання владою». Прикладом може служити невизначеність у законодавстві України щодо того, які саме дії можуть бути кваліфіковані як корупційні. Така неясність ускладнює не тільки академічні дослідження, але і практичні спроби забезпечення прозорості та відповідальності в політиці [19].

До того ж, існують різні теоретичні підходи щодо того, як найефективніше боротися з корупцією. Наприклад, деякі експерти рекомендують суворі санкції та кримінальну відповідальність як основний метод, тоді як інші вбачають рішення в соціальному просвітленні та формуванні культури неприйнятності корупції. Є також прихильники системних змін у сфері управління та реформування відносин між органами влади і громадянами. Всі ці підходи мають свої плюси та мінуси, але відсутність консенсусу в теоретичних питаннях ускладнює формулювання та впровадження ефективної антикорупційної політики [19].

У цілому, розробка цілісної теоретичної моделі, яка б ураховувала специфіку українського контексту, може стати ключовим етапом на шляху до ефективної протидії корупції. Це дозволить уникнути концептуальної неясності та створити фундамент для практичних дій. Не менш важливою є і потреба в

подальших теоретичних дискусіях, що зосереджувалися б на оцінці ефективності різних методів та підходів до боротьби з цим явищем [19].

Методи збору та аналізу даних щодо корупції часто є недостатньо розвинутими та недостатньо стандартизованими. В Україні, наприклад, збір даних здійснюється як на державному рівні, так і на рівні неурядових організацій. Проте ці дані зазвичай використовуються окремо і не інтегровані в єдину систему, що ускладнює їх аналіз та порівняння. Така ситуація відкриває дорогу для маніпуляцій і недостовірних висновків [19].

Ця проблема є особливо важливою у контексті оцінки ефективності антикорупційних заходів. У відсутності уніфікованих методик оцінки ефективності таких заходів, кожен аналітик, орган влади або дослідницька група може використовувати свої власні критерії та методики, що ускладнює синтез досліджень та загальну оцінку ситуації. Наприклад, одні можуть вважати зменшення кількості відкритих справ по корупції як позитивний показник, тоді як інші можуть вбачати в цьому лише свідчення зниження рівня контролю і виявлення [19].

В Україні досі немає чіткої методики впровадження антикорупційних програм. Ініціативи часто запускаються як окремі проекти без ясного розуміння того, як вони будуть взаємодіяти з іншими аспектами суспільного життя та державного управління. Наприклад, запровадження електронних систем закупівель ("Прозоро") було значущим кроком у боротьбі з корупцією, але ця система не була повністю інтегрована з іншими аспектами державного управління, такими як податкова або антимонопольна політика [24].

Це лише кілька з методичних аспектів, які потребують подальшого розвитку та уваги в рамках державної політики України щодо протидії політичній корупції. Узгодження методів збору даних, стандартизація методик оцінки та розробка чітких методів впровадження антикорупційних ініціатив можуть стати важливими етапами на шляху до ефективної боротьби з корупцією.

Проблема практичної імплементації законодавчих актів в Україні є однією з найбільш наболілих у контексті боротьби з корупцією. На законодавчому рівні можна бачити значні зусилля: приймаються закони, створюються нові органи, наприклад, Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) чи Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Однак часто ці ініціативи не приносять очікуваних результатів через проблеми на етапі їх практичної реалізації [43].

Серед визначальних факторів, які впливають на ефективність імплементації законів, можна виділити недостатню фінансову та організаційну підтримку. Зокрема, нові антикорупційні органи часто зіштовхуються з недостатнім фінансуванням або тиском з боку політичних сил, що підриває їх незалежність та ефективність. Для прикладу, критики зазначають, що САП і НАБУ часто мають обмежені можливості у проведенні незалежних розслідувань через втручання ззовні або недостатні ресурси [43].

Також варто звернути увагу на слабку координацію між різними державними органами. Це призводить до того, що, навіть якщо один орган здійснює ефективну антикорупційну діяльність, загальний ефект може бути знищений через прорахунки в інших ланках системи. Наприклад, недостатній обмін інформацією між податковою службою, правоохоронними органами та органами фінансового моніторингу може призвести до витоку великих фінансових ресурсів, які потім використовуються для корупційних схем [24].

Крім того, в Україні існує проблема правового нігілізму: закони часто не сприймаються як обов'язкові до виконання, а штрафи або покарання за їх порушення або відсутні, або незначущі. Це підриває авторитет закону та створює умови для корупційних дій на всіх рівнях управління [24].

Таким чином, незважаючи на наявність потенційно ефективних законодавчих актів, їх практична імплементація залишається слабкою ланкою в антикорупційній політиці України. Для вирішення цієї проблеми потрібен комплексний підхід, що включає не лише законодавчі зміни, але і глибоку

організаційну реформу, зміцнення інституційної незалежності антикорупційних органів, а також культурні зміни на рівні суспільного сприйняття корупції.

Відсутність систематичного моніторингу та оцінки ефективності антикорупційних заходів є однією з ключових проблем, що ускладнює боротьбу з корупцією в Україні. Навіть при наявності амбітних законодавчих ініціатив і створенні спеціалізованих антикорупційних органів, відсутність чітких механізмів моніторингу робить неможливим визначення реальної ефективності цих заходів [26].

Часто ми бачимо, що антикорупційні програми або стратегії приймаються на високому рівні, але потім не здійснюється їх адекватна оцінка. За відсутності даних про ефективність заходів, неможливо внести необхідні корективи або зрозуміти, чи заслуговують вони на подальше фінансування. Наприклад, багаторазові антикорупційні тренінги для держслужбовців можуть виявитися малоефективними, але без систематичного аналізу результатів це буде невідомо.

Одним із прикладів може слугувати ситуація з е-декларуванням для державних службовців. Попри те, що система була впроваджена з метою збільшення прозорості та контролю за фінансовим станом чиновників, відсутність систематичного аналізу даних і слабкий механізм відповідальності за порушення знижують ефективність цієї системи [28].

Також важливим є питання збору та аналізу даних в реальному часі. Нерідко інформація про корупційні діяння виявляється вже після їх здійснення, коли втратити вже не можливо відновити. Відсутність оперативного моніторингу в таких випадках може призвести до того, що зловмисники уникнуть відповідальності, а держава втратить значні ресурси [24].

Практичні виклики у координації дій між різними органами влади значно ускладнюють ефективну боротьбу з корупцією в Україні. Перш за все, це зв'язано з великою кількістю органів, які отримали певні повноваження в антикорупційній сфері: від спеціалізованих антикорупційних органів, таких як НАБУ, до місцевих органів влади, силових структур і судів [24].

Одним з найбільш наглядних прикладів може бути ситуація, коли різні органи починають розслідування того ж самого корупційного скандалу незалежно один від одного. Це не тільки розсіює ресурси, але і може призвести до юридичних конфліктів, що затримують розслідування і в подальшому можуть стати причиною скасування рішень суду [29].

Часто виникає проблема "перекидання відповідальності" — коли один орган влади відсилає справу до іншого, аргументуючи це недостатніми повноваженнями або ресурсами для її вирішення. Це створює додаткові перешкоди для ефективного розслідування і приводить до затягування справ, які залишаються невирішеними [24].

В Україні є і позитивні приклади координації, як-от створення спеціалізованих антикорупційних судів, які мають юрисдикцію над високопрофільними корупційними справами. Але навіть в цьому випадку виникають проблеми, пов'язані з тим, що не всі органи влади погоджуються на підпорядкування цим новим структурам, або ж намагаються обійти їх, використовуючи юридичні лазівки [34].

Практичні виклики в координації дій між органами влади часто ведуть до того, що антикорупційні ініціативи не дійшли до логічного завершення. Це підриває довіру до державних інституцій і може привести до ситуації, коли корупція стає "звичайним" явищем, яке не викликає належного суспільного осуду. Тому для України критично важливо знайти ефективні методи координації дій різних органів влади в антикорупційній сфері.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

2.1 Діяльність органів влади у сфері боротьби з політичною корупцією

У контексті боротьби з корупцією в Україні ключову роль відіграють декілька органів. Серед них Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) та Державне бюро розслідувань (ДБР).

Національне антикорупційне бюро займається дослідженням високопрофільних корупційних справ, які мають значний соціальний резонанс. Це агентство було створено з метою незалежного розслідування і виходить за рамки впливу виконавчої влади. Однак, незважаючи на це, його ефективність часто ставиться під сумнів через затягування справ або, як у випадку з справою "Rotterdam+", недостатню кількість доказів для засудження [42, 43, 44].

Спеціалізована антикорупційна прокуратура, відома як САП, взаємодіє з НАБУ для забезпечення правової підтримки розслідувань. САП подає обвинувальні акти та представляє інтереси держави в суді. Однак ця взаємодія не завжди є плідною. Зокрема, з'являлися випадки, коли САП не підтримувало розслідування НАБУ, що підірвало довіру до системи [42].

Державне бюро розслідувань, або ДБР, є відносно новим органом, який займається розслідуванням злочинів, вчинених державними службовцями. Воно відіграє роль доповнення до НАБУ і САП, розслідуючи менш високопрофільні справи. Проте, його діяльність також викликає запитання, особливо у контексті незалежності [43].

Національне агентство з питань запобігання корупції є важливим центральним органом у виконавчій владі, яке має спеціальний статус і відповідає за розробку та реалізацію державної антикорупційної політики [14].

Це агентство складається з колегіального органу, що налічує п'ять членів. Щоб стати членом Національного агентства з питань запобігання корупції, кандидат повинен відповідати таким критеріям: бути громадянином України, який не молодший тридцяти п'яти років, мати вищу освіту, володіти державною мовою та мати відповідні ділові та моральні якості, освітній та професійний рівень і здоров'я, що дозволяють виконувати службові обов'язки [14].

Члени Національного агентства призначаються Кабінетом Міністрів України на чотири роки шляхом конкурсу. Одна і та ж особа не може обіймати цю посаду більше двох строків поспіль. Прем'єр-міністр України номінує кандидатів на посади членів агентства з числа осіб, які були відібрані конкурсною комісією, склад якої затверджує Кабінет Міністрів України та яка організовує та проводить конкурсний відбір [14].

Член Національного агентства з питань запобігання корупції виконує ряд обов'язків, зокрема:

1. Підготовка питань для обговорення на засіданнях Національного агентства та участь у голосуванні без можливості вето.
2. Забезпечення виконання рішень, прийнятих Національним агентством, в рамках власної компетенції.
3. Координація діяльності підрозділів апарату Національного агентства відповідно до визначених розподілом функціональних обов'язків.
4. Представлення Національного агентства перед органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, фізичними та юридичними особами в Україні та за кордоном за дорученням агентства [14].

При цьому член Національного агентства має право:

1. Ознайомлюватися з документами, які знаходяться в Національному агентстві.
2. Пропонувати питання до включення в порядок денний засідань Національного агентства, які належать до його компетенції.

3. Виступати на засіданнях Національного агентства, вносити пропозиції та ініціювати голосування з питань, що розглядаються.

4. Здійснювати перевірки з питань, що віднесені до повноважень Національного агентства, на підставі його доручень.

5. Бути присутнім на засіданнях Верховної Ради України, її комітетів, спеціальних та слідчих комісій, а також на засіданнях Кабінету Міністрів України та інших органів державної влади та місцевого самоврядування, які стосуються антикорупційної політики.

6. Висловлювати свою окрему думку у письмовій формі у разі незгоди з рішеннями Національного агентства, яка додається до протоколу засідання.

7. Брати участь у заходах, організованих Національним агентством [14, 45].

Однією з основних функцій Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) є проведення повної перевірки декларацій осіб, які мають право виконувати державні або місцеві функції [45].

Згідно з Порядком проведення контролю та повної перевірки декларацій, ця перевірка включає наступні складові:

1. Перевірка достовірності інформації, зазначеної у декларації.
2. Оцінка правильності оцінки майна та активів, заявлених у декларації.
3. Визначення можливого конфлікту інтересів.
4. Пошук ознак незаконного збагачення.

Проведення повної перевірки визначається Законом України "Про запобігання корупції" і виконується в наступних випадках:

1. Якщо декларацію подає службова особа, яка займає важливу посаду, пов'язану з високим рівнем корупційних ризиків.
2. Якщо у поданій декларації виявлено помилки або невідповідності після логічного та арифметичного контролю.

3. Якщо суб'єкт декларування вказує, що "Член сім'ї не надав інформацію" у певному полі декларації.

4. Якщо Національне агентство отримує інформацію від фізичних чи юридичних осіб, засобів масової інформації та інших джерел про можливі недостовірні дані у декларації, які можуть бути перевірені.

5. Якщо Національне агентство встановлює невідповідність рівня життя суб'єкта декларування майну та доходам, заявленим у декларації, на підставі моніторингу його способу життя [14, 45].

Проведення повної перевірки декларацій здійснюється за рішенням Національного агентства, яке може надавати відповідні доручення [45].

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) має повноваження здійснювати контрольні-наглядові функції щодо фінансової діяльності та звітності політичних партій відповідно до законодавства України [45].

Згідно зі статтею 14 Закону України "Про політичні партії", політичні партії та їх місцеві організації повинні відкривати банківські рахунки в установах банків України для безготівкового отримання та витрати коштів. Це означає, що всі кошти, які надходять до політичної партії або її місцевої організації, повинні перераховуватися на такі банківські рахунки. Відкриття та закриття таких рахунків банки повинні повідомляти Національній агентурі з питань запобігання корупції (НАЗК) та Рахунковій палаті [58].

Політичні партії повинні щоквартально подавати звіти до НАЗК щодо своєї фінансової діяльності, включаючи інформацію про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру за відповідний квартал. Звіти подаються як у паперовій формі (з підписом керівника партії та печаткою), так і на електронному носії. Крім того, ця інформація повинна бути оприлюднена на офіційному веб-сайті політичної партії не пізніше ніж на сороковий день після закінчення звітного кварталу [58].

НАЗК має доступ до даних про всі банківські рахунки, які відкривають політичні партії для фінансування своєї діяльності та може використовувати цю інформацію для контролю за фінансовою діяльністю політичних партій [58].

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) було створено згідно з Законом України "Про Національне антикорупційне бюро України" від 14 жовтня 2014 року з метою боротьби з корупцією в Україні. НАБУ є державним правоохоронним органом, якому доручено ряд завдань та повноважень для боротьби з корупцією та забезпечення чесного управління в країні [42, 44].

Згідно з цим законом, НАБУ виконує наступні функції та повноваження:

1. Здійснює оперативно-розшукові заходи з метою запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, які віднесені до його підслідності. Це включає в себе роботу над справами, які передані із інших правоохоронних органів.
2. Здійснює досудове розслідування корупційних правопорушень, які віднесені до його компетенції, а також може проводити досудове розслідування інших кримінальних правопорушень у визначених випадках.
3. Займається пошуком та арештом коштів і іншого майна, яке може бути конфісковане або піддане спеціальній конфіскації в рамках кримінальних правопорушень, що віднесені до його підслідності. Також відповідає за зберігання такого майна.
4. Співпрацює з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб'єктами для виконання своїх обов'язків.
5. Проводить інформаційно-аналітичну роботу з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню корупційних правопорушень.
6. Забезпечує безпеку своїх працівників та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, та захищає їх від протиправних посягань.

7. Забезпечує можливість конфіденційної та добровільної співпраці з особами, які повідомляють про корупційні правопорушення.

8. Подає звіти про свою діяльність у встановленому законом порядку та інформує суспільність про результати своєї роботи.

9. Здійснює міжнародне співробітництво в рамках своєї компетенції згідно з законами України та міжнародними договорами країни [42, 43, 44].

Створення НАБУ було відповіддю на неефективність існуючого механізму боротьби з корупцією в Україні та міжнародним досвідом у цій сфері [44].

Ураховуючи визначення понять "корупційне правопорушення" та "корупція" згідно зі статтею 1 Закону України "Про запобігання корупції," а також згідно з пунктом 5 статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК України), визначається підсудність досліджуваного органу під час проведення досудового розслідування. Слід відзначити, що в сферу компетенції Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) входить не лише проведення досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень, а також виконання різноманітних завдань, які передбачені статтею 16 Закону "Про запобігання корупції." Ці завдання включають проведення оперативно-розшукових заходів з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які підпадають під їхню компетенцію. Крім того, НАБУ вживає заходів для розшуку та арешту коштів та майна, що можуть бути конфісковані або піддані спеціальній конфіскації у кримінальних справах, які входять до його компетенції. Важливим аспектом є також забезпечення конфіденційної та добровільної співпраці з особами, які надають інформацію про корупційні правопорушення [45].

Детективи Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) виконують оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які належать до компетенції НАБУ згідно зі статтею 216 Кримінального процесуального

кодексу України. Однак для розслідування кримінальних правопорушень, які віднесені до підслідності інших органів, детективи НАБУ можуть діяти лише за рішенням Директора НАБУ та з погодженням прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури [13].

Серед особливостей цієї підслідності можна виділити наступні аспекти. По-перше, в окремих випадках детективи НАБУ можуть розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності інших слідчих органів, якщо це спрямовано на попередження, виявлення, припинення та розкриття таких правопорушень. По-друге, рішення про це приймається Директором НАБУ за узгодженням з прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, однак згідно зі статтею 36 Кримінального процесуального кодексу України, питання підслідності проваджень вирішує прокурор самостійно [13].

По-третє, щодо персональної підслідності кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами НАБУ (за винятком Директора НАБУ, його першого заступника та заступника), детективи підрозділу внутрішнього контролю НАБУ беруть на себе відповідальність за попередження, виявлення та розслідування таких правопорушень. Отже, цей підрозділ вправі виконувати оперативно-розшукові заходи та проводити досудове розслідування з метою запобігання, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які стосуються діяльності працівників НАБУ в центральному управлінні. Такі заходи спрямовані на забезпечення об'єктивності досудового розслідування корупційних правопорушень [43].

Слід зазначити, що в діяльності НАБУ існують певні ризики. Зокрема, є питання щодо його автономності, незалежності та самостійності. Закон України "Про Національне антикорупційне бюро України" передбачає, що Директор НАБУ призначається згідно з рішенням Верховної Ради України та звільняється Президентом України, що може створювати певний вплив з боку політичних органів на діяльність бюро. Крім того, процедура призначення та звільнення Директора підконтрольна Верховній Раді України, Президенту України та

Кабінету Міністрів України, що також може створити ризики впливу на об'єктивність боротьби з корупцією [42, 43].

У чинному законодавстві України передбачена співпраця Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) з іншими антикорупційними органами та державними установами. НАБУ співпрацює з Національним банком України, Фондом державного майна України, Антимонопольним комітетом України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами Державної прикордонної служби, органами державної податкової і митної служби, а також іншими державними органами. Проте в законодавстві не визначені конкретні механізми та дії для забезпечення ефективної співпраці між ними, що може створювати перешкоди для виконання антикорупційних завдань [42, 43].

Важливою є ініціатива щодо створення територіальних відділів НАБУ, що дозволить більш системно вирішувати питання попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень на рівні регіонів. Деякі територіальні підрозділи вже успішно виявили корупційні злочини на місцях [43].

За словами директора НАБУ, одним з ефективних способів залучення до співпраці осіб, які вчинили корупційні правопорушення, є надання їм стимулу для співпраці з органами слідства. Проте в Україні інститут угод про співпрацю зі слідством стосовно корупційних злочинів не функціонує через законодавчі обмеження щодо надання умовного терміну за тяжкі корупційні злочини, навіть якщо особа готова співпрацювати зі слідством. Ця проблема вимагає врегулювання на рівні законодавства [42].

Також виникає необхідність розглянути можливість застосування безальтернативного тримання під вартою на період розслідування кримінальних справ, навіть на декілька місяців. Це може сприяти успішному завершенню розслідування і передачі справи до суду, оскільки наразі практика встановлення застави для підозрюваних може ускладнювати процес розслідування корупційних злочинів.

Легіслативна база України в сфері протидії корупції включає в себе набір різноманітних законів, постанов та директив, які формують правове полотно для дій різних інституцій. Одним з ключових законодавчих актів є Закон України "Про запобігання корупції", який визначає базові принципи та механізми протидії корупційним діям [60].

Цей закон прописує важливі аспекти, такі як обов'язок декларування доходів, стандарти для прозорості в роботі органів державної влади, а також механізми для виявлення та переслідування корупційних діянь. Однак, попри це, його реалізація викликає питання. Наприклад, електронна система декларування доходів публічних службовців не завжди функціонує ефективно, і існує багато прикладів незадекларованих активів або неясностей у деклараціях [60].

Також важливою є постанова Кабінету Міністрів "Про затвердження Плану заходів з реалізації державної антикорупційної політики в Україні". Цей документ визначає конкретні кроки, які необхідно взяти для зменшення рівня корупції, але часто стикається з проблемами практичної реалізації, такими як нестача фінансування або політична неволя [61].

Варто згадати і про роль європейських директив і рекомендацій, таких як директива ЄС 2014/95/ЄС про розкриття невідкладної інформації корпораціями. Ці міжнародні акти намагаються стандартизувати практики протидії корупції та підвищити рівень прозорості, але їх адаптація та імплементація на національному рівні може бути складною та повільною.

В рамках практичної реалізації антикорупційної політики України було започатковано ряд проектів і програм, спрямованих на запобігання корупції та налагодження ефективних механізмів контролю. Однією з найбільш резонансних є програма "Прозорро", яка націлена на забезпечення прозорості в системі державних закупівель. Ця система дозволяє моніторити процес тендерів, проте її ефективність інколи піддається сумніву через можливість обходу через "друзів та родичів" чи за допомогою фіктивних компаній [52].

По-друге, санкції за корупційні злочини в Україні реалізуються через діяльність спеціалізованих органів, таких як Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП). Однак їх роботу часто критикують за недостатню ефективність, повільність процесів та, що є досить засмучуючим, політичну залежність. Санкції, такі як штрафи, конфіскація майна або навіть відставка з посад, зазвичай впроваджуються відносно рідко або із значними затримками [52].

Є інші приклади практичних заходів, такі як створення публічних реєстрів декларацій, кодексів етики для держслужбовців, та електронних систем для подачі заявок та скарг в органи влади. Ці ініціативи мають потенціал покращити ситуацію, але поки що їх вплив є обмеженим через ряд факторів: недостатнє фінансування, неефективність органів державної влади та відсутність публічного нагляду.

Співпраця між різними органами влади є ключовим фактором в боротьбі з корупцією, але в Україні цей аспект часто стикається з численними проблемами. Наприклад, в рамках державної ініціативи "Місцеві ініціативи, підзвітні громаді" (ЛОГІН) спробували створити механізми для співпраці між центральним урядом та місцевими органами влади. Проте ефективність цього проекту була обмежена через недостатній обсяг фінансування та слабку координацію [52].

На рівні місцевого самоврядування існують власні антикорупційні програми, які часто розробляються незалежно і без дотримання єдиних стандартів чи методик. Така децентралізація може сприяти інноваціям, але водночас це створює проблеми в стандартизації та обміні найкращими практиками [53].

Питання координації стає особливо актуальним при розслідуванні складних корупційних схем, які можуть включати декілька рівнів влади та державних інституцій. Тут виникає ризик, що кожен орган буде "тягнути ковдру на себе", ізоляція інформації може ускладнити розслідування.

Конкретним прикладом може слугувати взаємодія між поліцією, прокуратурою та судовою системою в питаннях розкриття корупційних злочинів. Часто відсутній єдиний механізм обміну даними, що затримує процеси і ускладнює розкриття справ [49].

Фінансування антикорупційних ініціатив є чутливою темою, яка вимагає максимальної прозорості та ефективності. Часто в Україні алокація коштів на боротьбу з корупцією не завжди є адекватною або добре контрольованою.

Зокрема, у 2020 році було виділено понад 1,5 мільярда гривень на реалізацію ряду антикорупційних програм, але незалежні аудиторські перевірки показали, що значна частина цих коштів була використана неефективно. Іноді з'являються скандали, коли з'ясовується, що частина коштів була витрачена на сумнівні проекти або навіть пропала безвісти [49].

Проблема також полягає в тому, що контроль за використанням бюджетних коштів часто здійснюється тими ж органами, які і отримують фінансування. Наприклад, організація "Транспаренсі Інтернешнл Україна" вказувала на недоліки в системі аудиту та недостатній контроль над фінансовими потоками в органах, що займаються протидією корупції [48].

Одним з позитивних кроків може бути залучення міжнародних організацій до моніторингу та аудиту використання коштів. Так, Європейський Союз в рамках програми підтримки України в сфері правосуддя проводив аудит деяких проектів і допомагав в ідентифікації проблемних зон [48].

Контроль та аудит фінансування антикорупційних ініціатив повинні бути вбудовані на всіх етапах - від планування до виконання і пост-фактум перевірки. Тільки так можна забезпечити ефективне використання коштів і довіру громадян до антикорупційних заходів [48].

2.2 Корупційні випадки: аналіз статистичних та фактичних даних

У грудні 2022 року було проведено четверте національне опитування серед населення і представників бізнесу з метою вивчення загальної корупційної ситуації в Україні. Попередні три хвилі дослідження відбулися у 2017, 2020 і 2021 роках. За результатами опитування серед населення, корупція і надалі залишається на третьому місці серед основних проблем, які були представлені респондентам для оцінки. Найбільше суттєвіші проблеми, згідно з думкою населення, це висока вартість життя та військові дії, як і в 2021 році [55].

У 2022 році 64,2% населення вважають корупцію дуже серйозною проблемою. Порівняно з 2021 роком, цей показник статистично знизився на 4,4 відсоткових пункти після двох років стабільності [55].

За результатами опитування бізнесу, корупція і далі залишається на другому місці серед проблем: 55,2% опитаних підприємців вважають корупцію дуже серйозною проблемою. Цей показник статистично значуще зменшився на 18,1 відсотковий пункт порівняно з 2021 роком, що, можливо, пов'язано зі значущим розширенням шкали оцінки проблем загалом в умовах війни [55].

По оцінці розповсюдженості корупції загалом, 81,1% населення і 69,2% бізнесу вважають корупцію дещо або дуже поширеною в Україні. Обидва ці показники статистично знизилися, і зниження більш помітне серед бізнес-спільноти (14,8 відсоткових пунктів менше порівняно з 2021 роком) [54, 55].

Загальні індекси сприйняття поширеності корупції на п'ятибальній шкалі також знизилися порівняно з 2021 роком, складаючи 4,25 бали для населення (порівняно з 4,39 бали у 2021 році) та 3,98 бали для бізнесу (порівняно з 4,35 бали у 2020 році) [47].

Цікаво, що індекс сприйняття поширеності корупції в сфері, де працюють опитані підприємці, становить лише 2,17 бали за п'ятибальною шкалою (порівняно з 2,25 бали у 2021 році).

На думку населення, перше місце за поширеністю корупції ділять судова система та митниця. На другому місці знаходяться прикордонний контроль і

земельні відносини. Порядок найбільш корумпованих сфер залишається незмінним порівняно з 2021 роком. За думкою бізнесу, корупція найбільше поширена у сферах надання дозволів, видобування корисних копалин та на митниці, далі йдуть лісове господарство, земельні відносини, публічні закупівлі робіт і послуг для автодоріг та приватизація підприємств. Індекси сприйняття поширеності корупції у найбільш корумпованих сферах перевищують 4 бали за п'ятибальною шкалою в обох групах опитування [54, 55].

У 2022 році ми спостерегли деяку динаміку в оцінці рівня корупції порівняно з попереднім роком. Більше ніж удвічі більше представників населення (15,5%, в порівнянні з 5,5% у 2021 році) відзначили зниження рівня корупції. Проте 29,2% населення вважає, що корупція в Україні за останні 12 місяців зросла, що є меншим відсотком, ніж у 2021 році (41,8%), але все ж більше, ніж ті, хто відчуває зменшення корупції [47].

Серед бізнес-спільноти 45,7% опитаних вважають, що рівень корупції зменшився, що майже втричі перевищує частку тих, хто стверджує про зростання корупції (16%) [55].

У відповідь на питання про те, хто, на думку населення і бізнесу, відповідає за подолання корупції, обидві групи вказують на центральні органи влади, такі як Президент України та його Офіс, Парламент і Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). Протягом двох років поспіль ці органи лідирують у рейтингу [55].

Важливо відзначити, що рівень обізнаності як населення, так і бізнесу щодо діяльності антикорупційних органів залишається низьким. Найкраще обидві групи знають про діяльність Національної поліції, а інші антикорупційні органи менш відомі.

Дослідження також вивчало корупційний досвід населення і бізнесу, визначало показники корупційних ситуацій за різними сферами та аналізувало ініціаторів корупційних відносин. Зазвичай ініціаторами корупції є представники сторони, що надає послуги, такі як службовці органів влади чи компаній-постачальників, і ця тенденція є загальною для багатьох сфер. За

останні 12 місяців близько 11,9% населення і 3,0% бізнес-представників були ініціаторами корупційних ситуацій, і ці цифри зменшилися порівняно з 2021 роком.

Інформованість щодо роботи антикорупційних органів залишається низькою, і більшість представників обох груп визнають себе обмежено інформованими про цю діяльність.

Порівнюючи результати досліджень за 2021 і 2022 роки, варто відзначити, що в окремих сферах залишається стабільна тенденція до того, що деякі респонденти звикли отримувати послуги або вирішувати питання через корупційні практики. Тобто, вони самостійно ініціюють корупційні дії. Ця тенденція особливо помітна в таких сферах, як діяльність сервісних центрів МВС, медицина, будівництво та землеустрій, дошкільна та початкова освіта, адміністративні послуги органів влади та місцевого самоврядування, зокрема серед населення, і діяльність митниці серед бізнесу [54, 55].

Проте важливо відзначити, що в 2022 році спостерігається зниження частки населення та бізнесу, які були залучені до корупційних ситуацій на зазначених позиціях через вимоги представників органів влади або організацій щодо неофіційних платежів або надання послуг. Ця частка зменшилася порівняно з 2021 роком, коли вона була вищою.

Отже, наряд зі зниженням рівня залученості респондентів до корупційних ситуацій, існує тенденція, що побутова корупція більш поширена, ніж корупція в бізнесі, і особи, які опинилися в корупційних ситуаціях, частіше виступають ініціаторами цих практик, ніж підприємці.

Оцінка корупційного досвіду населення у різних сферах діяльності наведена в таблиці 2.1:

Таблиця 2.1

Сфери діяльності	Корупційний досвід за самооцінкою	Виступал и ініціаторами корупційних відносин	Корупційна ситуація виникла у зв'язку з вимогою	Стикалися зі сферою від тих, хто стикався зі сферою
Діяльність правоохоронних органів	↓32,7% (-17,4 в.п.)	↓6,3%	↓24,6%	↑6,8 %
Послуги з підключення та обслуговування систем електро-, газо-, водопостачання та водовідведення	28,7% (-0,1 в.п.)	14,8%	27,6%	↓11, 7%
Діяльність сервісних центрів МВС	↓26,7% (-11,1 в.п.)	18,0%	20,5%	7,8 %
Послуги закладів вищої освіти	↓25,7% (-12,7 в.п.)	11,6%	↓26,2%	11,9 %
Державна та комунальна медицина (медичні послуги)	↓24,9% (-14,5 в.п.)	↓11,4 %	↓23,0%	↓51, 0%
Будівництво та земельні відносини	↓23,9% (-21,4 в.п.)	8,6%	↓27,0%	3,5 %
Послуги закладів освіти	↓15,5% (-17,8 в.п.)	9,2%	15,3%	↓8,3 %

(комунальні дитячі садки)				
Послуги закладів освіти (початкова та середня освіта)	↓13,0% (-20,5 в.п.)	12,0%	↓8,4%	21,4 %
Гуманітарна допомога	11,7% (НД)	5,0%	8,9%	16,7 %
Надання адміністративних послуг органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (крім ЦНАП та сервісних центрів МВС)	↓9,9% (-8,1 в.п.)	7,4%	↓11,0%	↑8,5 %
Діяльність Центрів надання адміністративних послуг (ЦНАП)	↓6,2% (-5,2 в.п.)	6,8%	↓6,1%	↑22,8 %

[54, 55]

У таблиці наведені дані щодо корупційного досвіду населення в різних сферах, включаючи самооцінку корупційного досвіду, виступ в ролі ініціаторів корупційних відносин, ситуації, коли корупція виникала через вимогу, і стикання з корупцією від тих, хто вже був у такій ситуації [45].

Найчастіше населення в Україні зазнає корупційних практик у медичних закладах, коли звертається за медичною допомогою. Більше половини громадян (51,0%) зверталися до таких закладів упродовж року. Це означає, що хоча рівень корупції в медицині може бути нижчим порівняно з іншими сферами,

такими як правоохоронні органи, проте саме в медичних закладах більшість українців зіштовхується з корупційними ситуаціями (кожен четвертий, хто звертався за медичною допомогою, відчував це) [55].

За загальною статистикою, 12,6% українців у 2022 році мали особистий досвід корупції в медичних закладах або відчували корупційні практики через своїх родичів. Однак цей показник значно знизився порівняно з 2021 роком, коли 21,9% українців зазнали корупційних практик у медичних закладах [54, 55].

У випадку бізнесу, рівень корупційного досвіду зазвичай менший, оскільки підприємці рідше взаємодіють з державними структурами і рідше стикаються з корупцією при таких контактах. Це може бути вказівкою на поліпшення ситуації в бізнес-середовищі. Зокрема, в сфері податків, де підприємці часто мають контакти з державою, рівень корупції є найнижчим. Найбільш корумпованими сферами залишаються митниця, будівництво та земельні відносини, а також постачання електрики, газу і води.

Згідно з Методикою стандартного опитування щодо корупції в Україні, було визначено п'ять індикаторів ефективності державної антикорупційної політики. Загалом, навіть при урахуванні складних обставин, таких як війна, можна відзначити позитивні тенденції в покращенні ситуації з корупцією за більшістю індикаторів.

1. Зростає негативне ставлення до корупції серед населення та бізнесу. У 2022 році понад половина населення (57,4%) та бізнесу (60,3%) відносяться негативно до корупційних проявів. Це свідчить про зростання антикорупційної свідомості серед громадян і підприємців.

2. Зменшення частки осіб, які мають особистий досвід корупції. У 2022 році 17,7% населення і 15,4% бізнесу вважають себе залученими до корупції, що є зниженням порівняно з 2021 роком.

3. Зростає кількість осіб, готових повідомляти про корупцію. У 2022 році 11,2% населення і 26,2% бізнесу готові повідомляти про факти

корупції. Це свідчить про певне збільшення готовності громадян і підприємців допомагати в боротьбі з корупцією.

4. Зростає кількість осіб, які фактично повідомляють про корупцію. Хоча цей показник залишається досить низьким, він зріс серед населення (з 3,3% у 2020 році до 5,2% у 2022 році) і серед бізнесу (з 12,8%). Однак рівень зростання є недостатнім для вирішення проблеми корупції.

5. Високий рівень схвалення діяльності викривачів. Більшість населення (65,1%) і бізнесу (86%) схвалюють діяльність викривачів, що свідчить про підтримку громадськості для боротьби з корупцією [55].

Проте важливо відзначити, що низький рівень обізнаності про гарантії правового захисту викривачів залишається, і він зменшився з 13,4% у 2021 році до 8,4% у 2022 році.

2.3 Оцінка ефективності заходів державної політики щодо протидії корупції

Метою антикорупційної політики є збільшення відсотка населення, яке негативно ставиться до корупційних проявів. Для вимірювання цього індикатора не використовувалося пряме запитання, що стосується симпатій або антипатій до корупції, оскільки відповіді на нього могли б бути спотвореними соціальними очікуваннями. Замість цього, в дослідженні був застосований метод "прожективних ситуацій". Респондентам (як населенню, так і підприємцям) пропонувалася уявна ситуація, в якій їм потрібно було отримати адміністративну послугу від органів державної влади або місцевого самоврядування.

"Уявіть таку ситуацію. Ви звернулись до державної установи за довідкою, яка Вам терміново необхідна для вирішення особистої справи (для бізнесу - справи в інтересах підприємства). Вам повідомили, що термін її виготовлення — 30 днів, але Вам вона потрібна у найкоротший термін. Коли Ви вийшли з

кабінету, то випадкова людина в коридорі Вам розповіла, що його сусід (знайомий) отримав таку довідку наступного дня, сплативши 1000 гривень керівнику відділу, який видає такі довідки. Якими, ймовірніше за все, були б Ваші дії в такій ситуації?" [54, 55].

Респондентам давалася можливість вибрати найбільш ймовірний варіант реакції на цю ситуацію (наведені нижче варіанти відповідей):

1. "Буду чекати 30 днів"
2. "Сплатив би 1000 гривень, але не маю коштів для цього"
3. "Шукав би знайомих чи близьких, які б допомогли пришвидшити отримання довідки"
4. "Сплатив би 1000 гривень"
5. "Написав би скаргу про корупцію в установі до органу вищого рівня"
6. "Написав би заяву до правоохоронних органів"
7. "Звернувся б до ЗМІ (надав журналістам ці факти)"

Інформація та відповідні числові дані щодо негативного ставлення респондентів до корупційних проявів визначалися на основі аналізу їхнього вибору шляху вирішення проблеми в уявній ситуації. Група людей, яка відмовилася від корупційної моделі поведінки, включає тих, хто обрав відповіді 1 (очікування згідно з правилами) або 5–7 (повідомлення про корупцію), і при цьому не обрав корупційний варіант відповіді (варіанти 2–4).

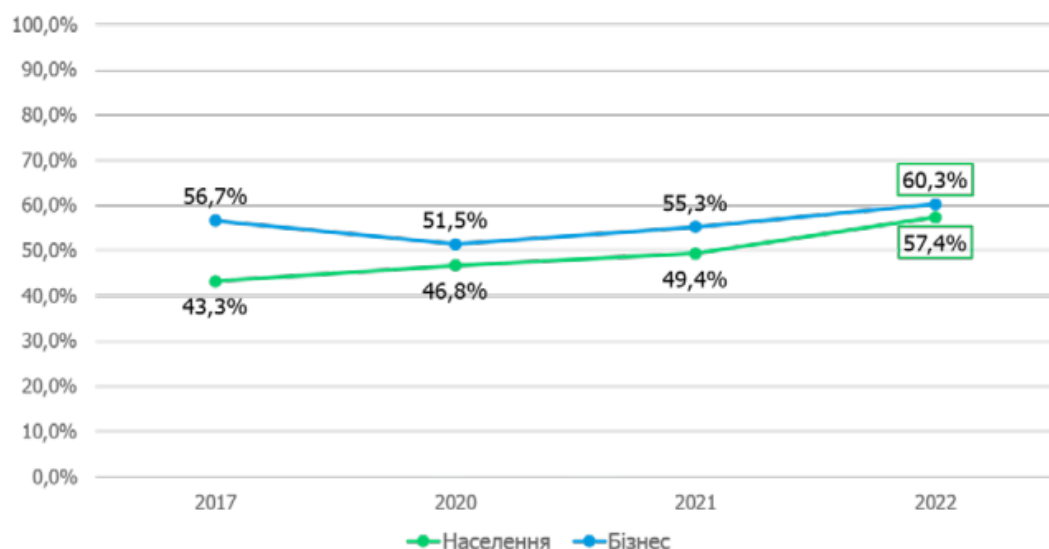

Рис. 2.1. Індикатор 1. Частка населення (представників бізнесу),

яка негативно ставиться до корупційних проявів

За останні кілька років спостерігається поступовий ріст частки населення, яка відноситься негативно до корупційних проявів. Починаючи з 2017 року (коли цей показник становив 43,3%), ця частка зросла до 49,4% в 2021 році та подальше суттєво перевищила половину населення, становлячи 57,4% у 2022 році (+8 відсоткових пунктів).

У той же час частка антикорупційно налаштованого бізнесу лишається вищою, ніж відповідна частка населення. Цей індикатор зростає кожен рік, за винятком 2020 року, і досяг 60,3% у 2022 році (+5 відсоткових пунктів). Позитивна динаміка у 2022 році є статистично значущою [55].

За допомогою індикатора 1, який базується на прожективній ситуації, доповнюється інформація, зібрана через прямі запитання, щоб визначити частку респондентів, які відмовляються від використання корупційних практик для розв'язання важливих справ для громадян і підприємств.

Рис. 2.2. Виправдування надання хабаря, неофіційних послуг або подарунка, якщо це необхідно для вирішення важливої справи

Приблизно третина населення (38,1%) і представників бізнесу (37,2%) вважає, що використання корупційного шляху для розв'язання справ ніколи не може бути виправданим. У 2022 році цей показник статистично значуще збільшився на 6,6 відсоткових пунктів для населення і на 5,8 відсоткових

пунктів для представників бізнесу в порівнянні з попереднім дослідженням. Ця тенденція в зростанні частки тих, хто вважає корупційний шлях неприпустимим, відображає спільний тренд із зростанням відносно до корупційних проявів у прожективній ситуації [55].

Загалом спостерігається тенденція до поступового зменшення тих, хто схильний виправдовувати корупційний шлях для вирішення проблем.

Антикорупційна політика спрямована на зменшення частки осіб, які мають власний досвід корупції. Для оцінки цього індикатора використовується пряме запитання, в якому респонденти оцінюють свою залученість до корупції за останні 12 місяців, включаючи такі ситуації, як видача або отримання хабара, використання зв'язків і т. д. Ця інформація відображає суб'єктивний досвід корупції респондентів і може відрізнятися від реальних випадків корупції відповідно до законодавства [41].

У 2022 році цей показник статистично значуще зменшився для обох груп респондентів. У випадку населення він становить 17,7% (порівняно з 26% у попередньому році, що є зниженням на 5,6 відсоткових пунктів), а для бізнесу - 15,4% (порівняно з 21,6% у 2021 році, що є зниженням на 6,2 відсоткових пунктів).

Якщо ми узагальнюємо корупційний досвід, враховуючи ствердні відповіді респондентів щодо їхньої залученості до корупції в кожній окремій сфері, то загальний показник корупційного досвіду у 2022 році становив би 20,9% для населення і 12,9% для підприємців. Ці цифри суттєво менше, ніж в 2021 році, коли відповідні показники становили 33,8% і 17,4% [55].

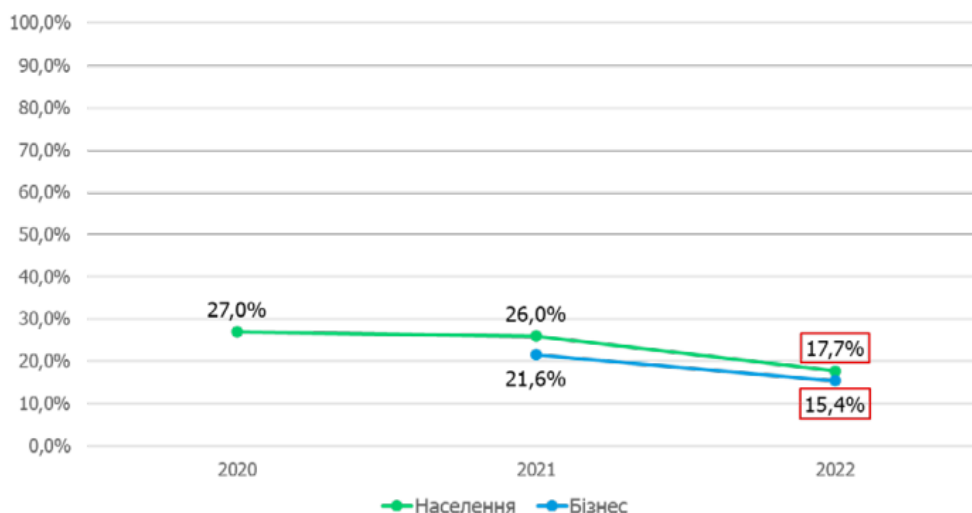

Рис. 2.3. Індикатор 2. Частка населення (представників бізнесу), яка мала власний корупційний досвід

Метою антикорупційної політики є збільшення кількості громадян, які готові повідомляти про факти корупційних проявів (індикатор 3.1), а також громадян, які заявили про факти корупції, які стосувалися їх особисто (індикатор 3.2). Індикатор 3.1 визначається через прожективну ситуацію, де враховуються ті, які обирають варіанти відповіді, що вказують на їхню готовність викривати корупцію (варіанти відповіді: 5. "Написав би скаргу про корупцію в установі до органу вищого рівня", 6. "Написав би заяву до правоохоронних органів" або 7. "Звернувся б до ЗМІ (надав журналістам ці факти)").

У 2022 році індикатор 3.1 незначно зріс серед населення (до 11,2%, що є збільшенням на 1,4 відсоткових пункти), а серед представників бізнесу зростання було статистично значущим (до 26,2%, що є збільшенням на 3,5 відсоткових пункти). Ця тенденція до збільшення готовності повідомляти про корупцію триває вже другий рік підряд, і бізнес продовжує бути готовим повідомляти про корупцію значно частіше, ніж населення [55].

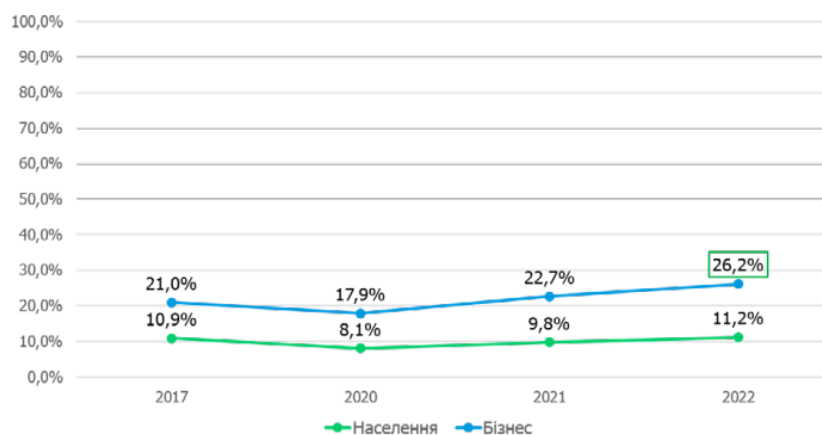

Рис. 2.4. Індикатор 3.1. Частка населення (представників бізнесу), готова повідомляти про факти корупційних проявів

Пряме запитання, яке звучить як "Чи подали б Ви скаргу до органів влади або до правоохоронних органів у зв'язку з випадком корупції?" показує, що значно більше людей та підприємців розглядають можливість подати скаргу. Однак цей показник може бути викривлений через соціальну бажаність відповіді "так".

Серед населення 27,8% відповіли "так", що свідчить про збільшення з 22,2% у 2021 році. Серед бізнесу ця цифра ще вища, становлячи 63% (порівняно з 54,5% у 2021 році) [55].

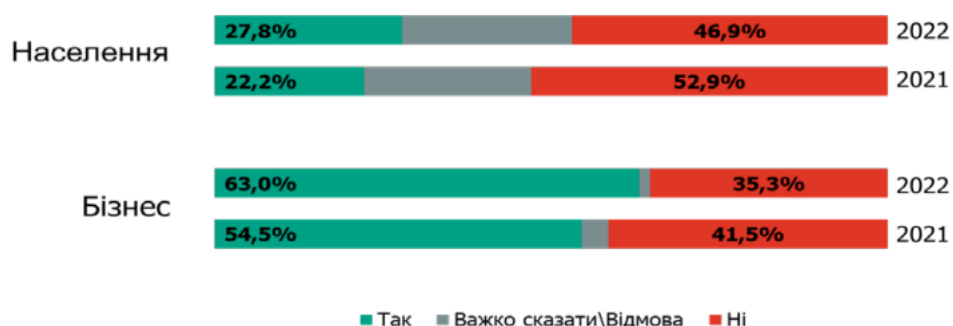

Рис. 2.5. Готовність подати скаргу до органів влади або до правоохоронних органів у зв'язку з випадком корупції (пряме запитання)

Індикатор 3.2 визначається як частка осіб, які зазначили, що, зіткнувшись з корупційною ситуацією, подали скаргу до органів влади або правоохоронних органів (це пряме запитання). Однак цей показник залишається дуже низьким.

Серед населення частка тих, хто подав скаргу стосовно корупційних ситуацій, зросла з 3,3% у 2020 році до 5,2% у 2022 році. Серед представників бізнесу цей показник майже вдвічі вищий, становлячи 12,8%.

Важливо відзначити, що показники за 2021 та 2022 роки статистично не відрізняються один від одного. Тобто можна говорити про відсутність помітної тенденції до збільшення кількості респондентів, які повідомляють про корупційні ситуації [55].

В цілому, аналіз індикаторів ефективності антикорупційної політики в Україні вказує на кілька ключових тенденцій.

По-перше, спостерігається позитивна динаміка в зменшенні корупційного досвіду серед населення та представників бізнесу. Частка тих, хто має особистий досвід корупції, знизилася з року в рік. Це свідчить про певний успіх у впровадженні антикорупційних заходів та покращенні ситуації в цій сфері.

По-друге, зростає кількість громадян та бізнесу, які негативно ставляться до корупційних проявів і готові повідомляти про них. Це вказує на підвищену свідомість і активність суспільства щодо боротьби з корупцією.

По-третє, хоча більше людей готові повідомляти про корупцію, показники тих, хто реально подав скаргу до органів влади або правоохоронних органів, залишаються низькими. Це може свідчити про низьку довіру до системи правосуддя та страх перед можливими наслідками викриття корупції.

Загалом, антикорупційна політика в Україні демонструє певні позитивні зрушення, але все ще потребує подальших заходів для підвищення ефективності боротьби з корупцією та забезпечення більшого захисту викривачів корупції.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ВИЯВЛЕНИХ ПРОБЛЕМ В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ

3.1 Аналіз необхідних змін у правовому полі боротьби з корупцією: правовий аспект

Удосконалення вітчизняного антикорупційного законодавства вимагає гармонізації його з аналогічними законами розвинених країн. Але це лише один аспект. Ефективна боротьба з корупцією передбачає не лише заборону корупційних дій, але і попередження їх виникнення. Така боротьба виходить за рамки лише правового регулювання і включає економічні, соціальні, політичні та освітні заходи.

Оскільки корупція є складною проблемою, її не можна вирішити лише зміною законів. Це вимагає широкого наукового дослідження та впровадження суспільних корекційних заходів у різних сферах [58].

Тому потрібен перегляд антикорупційного законодавства, закриття прогалин та невизначеностей у ньому, що можуть призводити до корупційних дій.

Ці питання обговорюються на різних рівнях, включаючи міжнародні конференції та семінари, залучаючи експертів з інших країн і світових організацій.

Жодна розвинута країна не може похвалитися повністю вирішеною проблемою корупції, тому потрібно розвивати стратегію, спрямовану на запобігання корупції, а не лише на покарання за неї.

Здається, доцільним включити антикорупційні аспекти в усі галузі, які регулюють соціальні стосунки, оскільки сам по собі Закон України "Про боротьбу з корупцією", навіть у будь-якій його редакції, не вирішує корупційну проблему повністю [3].

Для розробки цього комплексного підходу потрібні наукові рекомендації від Академії наук України, Академії правових наук України та інших наукових закладів. Такі дослідження вже проводяться, наприклад, в Інституті вивчення проблем злочинності.

Окрім цього, потрібно переглянути саму назву Закону України "Про боротьбу з корупцією", можливо, змінити її на "Про запобігання та протидію корупції", щоб закон набував більш превентивного характеру [7].

У цьому законі також повинні бути чітко визначені основні поняття, принципи, ролі координуючого органу і органів, які відповідають за запобігання та протидію корупції, включаючи недержавні та громадські об'єднання. Треба розглянути розподіл повноважень, механізми контролю та засоби для запобігання корупційним діям.

Також важливо визначити чіткі критерії корупційних правопорушень, оскільки розуміння корупції та її видів може відрізнятися в різних країнах. Потрібно забезпечити юридичну чіткість і визначеність понять у законодавстві.

Україна вже ряд років робить спроби вдосконалити законодавство в сфері боротьби з корупцією. Існують закони, такі як "Про запобігання корупції," які вводять поняття, принципи та механізми для запобігання і протидії корупції. Сильні сторони цього закону полягають в тому, що він створює платформу для системного підходу до проблеми. Тут же визначаються основні принципи відповідальності, а також передбачаються механізми громадського контролю [12].

Проте, слабкі сторони також присутні: не завжди чітко визначені критерії та механізми для привласнення відповідальності, а також відсутність ефективних механізмів для перевірки декларацій про доходи та майно чиновників. Це створює певну неоднозначність та можливість для зловживань [12].

З огляду на слабкі сторони існуючого законодавства, є відчутна потреба в нових законодавчих ініціативах. Один з прикладів може бути розробка закону, який б дозволяв укладати домовленості з корупціонерами про свідectво в обмін

на пом'якшення покарань. Така практика є ефективною в ряді країн і дозволяє "розкривати" корупційні схеми зсередини [18].

Іншим прикладом може бути закон, що створює ефективний механізм для перевірки декларацій державних службовців. Тут можна взяти за основу успішні практики з Європейського Союзу, де впроваджено електронні системи, які автоматично аналізують фінансові звіти та виявляють підозрілі операції.

Отже, існуючі закони в Україні в сфері протидії корупції мають і свої сильні сторони, і значні недоліки, що вимагають додаткових законодавчих заходів для ефективного реагування на корупційні виклики.

Зміни в кримінальному кодексі можуть стати ключовим фактором в боротьбі з корупцією, особливо коли мова йде про посилення відповідальності. У деяких країнах, як-от США з їхнім Законом про корупційні практики за кордоном (FCPA), є чіткі кримінальні статті, які визначають, яким чином корупційні дії будуть покарані. В Україні також необхідно уточнити і посилити відповідні статті кримінального кодексу [16].

Одним із способів зробити це може бути введення конфіскації майна, отриманого внаслідок корупційних дій. Це не лише може стати суттєвим детерентом для потенційних корупціонерів, але й дозволить державі відшкодувати частину збитків. Прикладом може слугувати Італія, де така практика дозволила забезпечити значний прогрес в боротьбі з організованою злочинністю та корупцією [16].

Також можливим є введення кримінальної відповідальності за "недіяння", тобто за неналежне виконання антикорупційних обов'язків чиновниками. В Скандинавських країнах, наприклад, дуже строгі правила для чиновників, які ігнорують корупційні ризики в своїй діяльності. Це сприяє створенню культури нульової толерантності до корупції на всіх рівнях влади [30].

Крім того, можна ввести додаткові санкції для юридичних осіб, які здійснюють корупційні виплати. Наприклад, у Великобританії існує принцип "незнання — не виправдання," і компанії можуть бути оштрафовані за корупційні дії своїх співробітників, навіть якщо керівництво про них не знало.

Громадський контроль в правовому полі може стати суттєвим фактором у зміцненні демократичних механізмів та прозорості в діяльності органів влади. Передусім, це засіб забезпечення відкритості та доступу до інформації. Прикладом може слугувати ініціатива в Індії, де громадські організації використовують "право на інформацію" для отримання даних про різні аспекти влади, включаючи витрати і реалізацію проектів [30].

Вдосконалення механізмів контролю може також передбачати активізацію "громадських слухань" або "громадських рад" при органах влади. Наприклад, у деяких європейських країнах, таких як Німеччина, громадські ради є частиною офіційного процесу прийняття рішень. Це не лише забезпечує глибше розуміння між владою та громадянами, але і вносить додатковий рівень контролю [31].

Вдосконалення механізмів відповідальності може включати в себе створення спеціалізованих антикорупційних органів, які будуть працювати в тісній взаємодії з громадськістю. На Філіппінах, наприклад, є спеціалізована організація для виявлення та розслідування корупції, яка прямо залучає громадськість у свою діяльність через механізм зворотного зв'язку та інтерактивні платформи.

Синхронізація національного законодавства з міжнародними стандартами — це ключовий елемент у створенні ефективної системи боротьби з корупцією. Приєднання до міжнародних конвенцій, таких як Конвенція ООН проти корупції, може служити каркасом для національних реформ. Прикладом такої синхронізації може служити Грузія, яка після Революції троянд прийняла ряд законів, відповідних міжнародним стандартам, і значно скоротила рівень корупції у державних органах [32].

В контексті судового перегляду корупційних справ, деякі країни, зокрема Сінгапур, використовують спеціалізовані антикорупційні суди. Ці суди мають вищий рівень експертизи в корупційних ділах та можуть ефективніше займатися такими справами, починаючи від слідства і закінчуючи винесенням

вироку. Створення таких судів може бути корисним доповненням до судової системи будь-якої країни, що прагне ефективно боротися з корупцією [23].

Актуалізація нормативної бази для антикорупційних органів — це ще один важливий аспект. Оскільки методи та способи корупції постійно еволюціонують, антикорупційні органи повинні мати достатні повноваження та інструменти для їх протидії. В Бразилії, наприклад, Федеральне поліцейське управління отримало збільшені повноваження для проведення слідств у корупційних справах, що включають високопоставлених державних чиновників, після чого було розкрито кілька великих корупційних схем [35].

Тому, щоб забезпечити ефективну боротьбу з корупцією, необхідно не лише прийняти відповідні закони, але й забезпечити їхню реалізацію на практиці, в тому числі через створення спеціалізованих органів, актуалізацію нормативної бази та синхронізацію з міжнародними стандартами.

3.2 Рекомендації органам публічної влади по покращенню політики у сфері протидії корупції

Адаптація антикорупційного законодавства до міжнародних стандартів є закономірним результатом інтеграційних процесів в Україні та виконанням зобов'язань перед світовим співтовариством. Ця реформа спрямована на впровадження передового міжнародного досвіду в запобіганні та протидії корупції.

На міжнародному рівні Україна вважається країною з високим рівнем корупції, яка поширена як на центральному, так і на місцевому рівнях. Ця проблема суттєво впливає на можливості економічного та соціального розвитку, а також на конкурентоспроможність країни в глобальному контексті, включаючи якість державних інституцій та забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки. Корупція впливає на задоволеність громадян діяльністю державних органів [6].

Це відображається у міжнародних рейтингах, де Україна займає низькі позиції, що, насамперед, пов'язано з неефективним антикорупційним законодавством, яке має більше декларативний характер. Крім того, виконавська дисципліна низька, а система координації та контролю за антикорупційними заходами далеко не ідеальна, що сприяє поширенню корупційних ризиків і створює корупційне середовище, що заважає нормальному функціонуванню суспільства та держави [6].

Реформування антикорупційного законодавства має спрямовуватися не тільки на створення більш досконалих правових норм у відповідності до міжнародних стандартів, а також на налагодження міжнародного співробітництва, що сприяє адаптації внутрішньої правової системи до міжнародних стандартів [10, 11].

Приєднання України до Групи держав Ради Європи проти корупції (ГРЕКО) з 1 січня 2006 року відкрило можливість країні участь у процесі оцінки, в якому аналізуються фактори, сприяючі корупції, та надаються рекомендації для їхнього виправлення [11].

Після проведення оцінки нашій країні було надано ряд рекомендацій з покращення законодавства та його адаптації до міжнародних стандартів у сфері протидії корупції. Проте політична і економічна криза перешкодили виконанню багатьох змін. І зараз Україна змогла реалізувати лише частину цих рекомендацій [13].

Важливим кроком у боротьбі з корупцією було прийняття пакету антикорупційних законів, таких як "Про засади запобігання та протидії корупції," "Про відповідальність юридичних осіб за корупційні дії," та "Про внесення змін до деяких законів України щодо відповідальності за корупційні порушення." Ці закони набули чинності з 1 січня 2011 року і вказують на готовність політичних сил України вживати реальних заходів для боротьби з корупцією [37].

Крім цього, для вдосконалення законодавства і забезпечення додержання принципу верховенства права, Міністерством юстиції України були розроблені

проекти законів "Про внесення змін до деяких законів України з метою покращення заходів протидії корупції," "Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо процедур конфіскації." Ці проекти були схвалені Національним антикорупційним комітетом і отримали позитивну оцінку фахівців ГРЕКО. Тепер вони будуть передані Президенту України для подальшого розгляду у Верховній Раді України [37].

Водночас, існують невирішені питання на рівні законодавства, особливо в аспекті адміністративних процедур, врегулювання конфлікту інтересів та відповідальності за корупційні порушення осіб, які мають особливий статус або недоторканність.

Особливо важливою є необхідність удосконалення інституту державної служби відповідно до міжнародних стандартів. Гарантом ефективності та стабільності державної служби повинні стати законодавчі засади, що відокремлюють політичні та адміністративні функції в органах влади, а також визначення чітких механізмів контролю за конфліктом інтересів [46].

Сучасне українське законодавство практично не містить правових інструментів для усунення корупційних ризиків у сфері державної служби.

Тому важливо переглянути Закон України "Про державну службу" та вдосконалити його. Основна увага має бути спрямована на створення прозорої системи відбору кадрів, розробку об'єктивних критеріїв для кар'єрного зростання, впровадження системи ротації посад для зменшення корупційних ризиків та підвищення соціального захисту публічних службовців [40].

Потрібно також встановити загальні стандарти для осіб, які виконують функції влади на всіх рівнях, щоб громадськість мала можливість оцінювати їхню доброчесність та ефективність. Для цього необхідно прийняти нормативно-правові акти, які регулюють етичні стандарти на державній службі, управління конфліктом інтересів та надання інформації про доходи та витрати осіб, що займають посади влади на всіх рівнях [40].

Необхідно реформувати антикорупційне законодавство, зокрема правову базу, з урахуванням європейських та євроатлантичних стандартів. Ця реформа

повинна включати приведення кримінального законодавства та кримінального судочинства у відповідність до рекомендацій Ради Європи, оптимізацію структури та кількості правоохоронних органів, усунення дублювання функцій, підвищення професіоналізму та відповідальності в сфері правоохорони. До того ж, громадський контроль над діяльністю правоохоронних органів та органів влади в цій сфері є важливим елементом боротьби з корупцією.

Для забезпечення прозорості та доступу до інформації, потрібно прийняти окремий закон про доступ до публічної інформації та встановити механізми для реалізації цього права, включаючи регулювання обмежень та строків розгляду запитів на інформацію. Також важливо встановити відповідальність за порушення законодавства щодо доступу до інформації [38].

Дослідження у сфері корупції серед різних верств населення та регіонів держави є важливим засобом моніторингу та аналізу поширення корупції та ефективності заходів боротьби з нею.

Поширення науково-практичних роз'яснень та коментарів до антикорупційного законодавства сприяє підвищенню правової освіченості населення та може допомогти у розумінні основних аспектів боротьби з корупцією [38].

Удосконалення антикорупційного законодавства також передбачає розв'язання питань, пов'язаних з адміністративними послугами, використанням державного майна та бюджетних коштів, фінансуванням політичних партій та виборчих кампаній, антикорупційною експертизою, підвищенням кваліфікації суддів і правоохоронних органів, а також удосконалення системи відповідальності за корупційні порушення [38].

Наступним кроком у вдосконаленні антикорупційного законодавства України повинна стати розробка та ухвалення нової Національної антикорупційної стратегії. Ця стратегія має відповідати сучасним реаліям, базуватися на результатах наукових досліджень та соціологічних опитувань, а також враховувати міжнародний досвід і рекомендації [59].

Головною метою цього документа є визначення пріоритетних напрямків для органів влади та організацій, які займаються боротьбою з корупцією. Серед цих напрямків - забезпечення єдиної стратегії для державної антикорупційної політики, включаючи підтримку громадського участі в боротьбі з корупцією та підвищення рівня правової освіти з антикорупційною спрямованістю. Також до завдань стратегії входить зниження рівня корупції в ризикових зонах та посилення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії корупції [2].

Для безпосередньої реалізації стратегічних завдань, потрібно розробити конкретні заходи, встановити критерії оцінки їх виконання, визначити відповідальних виконавців, і забезпечити фінансування цих заходів через відповідну Державну програму щодо запобігання та протидії корупції.

Важливим аспектом є також впровадження методики оцінки корупційних ризиків на різних етапах законодавчого процесу, включаючи оцінку при розробці проектів нормативно-правових актів, офіційну експертизу, громадську експертизу та контрольну експертизу. Це допоможе виявляти та усувати системні недоліки у законотворчому процесі.

Реалізація цих заходів дозволить сформувати антикорупційне законодавство, яке відповідає найвищим стандартам, забезпечить єдиний підхід до боротьби з корупцією, знизить ризики корупції в найбільш проблемних сферах та підвищить міжнародний авторитет України.

Часто в антикорупційних органах, таких як НАБУ, САП або ДБР, відсутні ефективні механізми моніторингу та оцінки діяльності. В Україні було спроби з впровадження автоматизованих систем для слідкування за рухом справ, але іноді вони не враховують всі нюанси, наприклад, швидкість вирішення справ або кількість скарг на дії співробітників. Це важливо, оскільки якість роботи антикорупційних органів прямо впливає на загальний рівень довіри до державних інститутів [36].

Санкції за корупційні діяння в Україні часто не відповідають масштабу злочину. Наприклад, у 2020 році було відомо про кілька високопрофільних

справ, де особи, звинувачені в корупції, уникнули серйозного покарання через недоліки в законодавстві. В інших випадках, використання адміністративних штрафів замість кримінальної відповідальності призводило до того, що корупція вважалась "вигідною" для її учасників [36].

Звісно, жорсткіші санкції можуть підвищити рівень детермінації та зменшити кількість корупційних діянь. Однак, для цього необхідно також впровадити та покращити механізми контролю та нагляду, щоб забезпечити, що санкції застосовуються об'єктивно і справедливо.

Фінансова прозорість — це один з ключових компонентів в боротьбі з корупцією. У відсутність чітких стандартів фінансової звітності, може бути важко прослідкувати, куди саме йдуть бюджетні кошти. На жаль, в Україні ще немає єдиного стандарту звітності спеціально для антикорупційних ініціатив, хоча деякі кроки в цьому напрямку вже зроблені. Наприклад, програми такі як "Прозоро" вже дозволяють громадянам бачити, куди йдуть державні кошти, але ця система не завжди включає в себе всі аспекти антикорупційної діяльності [39].

Аудит та моніторинг використання коштів — це ще один шлях забезпечення фінансової прозорості. Зазвичай, в Україні аудити проводяться державними органами, але їх незалежність часто піддається сумніву. Тому важливо залучати до аудиту треті сторони, наприклад, міжнародні організації або незалежні аудиторські фірми. В одному з відомих випадків, коли для аудиту залучалась міжнародна організація, виявилось, що понад 20% бюджету антикорупційної програми було витрачено нецільовим чином [39].

Так, для досягнення успіху в антикорупційній діяльності, необхідно не просто виділяти достатньо коштів, а й забезпечити їх прозоре та ефективне використання. І тут фінансова прозорість та відповідальність грають ключову роль. Чіткі стандарти звітності та незалежні аудити можуть значно покращити ситуацію та допомогти в боротьбі з корупцією на всіх рівнях.

ВИСНОВКИ

Дипломна робота на тему "Державна політика України щодо протидії політичній корупції" є актуальним та всеосяжним дослідженням, яке вивчає ключові аспекти державної політики в Україні в контексті боротьби з політичною корупцією.

У першому розділі роботи було розглянуто теоретичні аспекти державної політики України в цій сфері. Зокрема, було визначено поняття та сутність державного регулювання корупції в Україні. Розглянуто різні підходи до визначення та класифікації політичної корупції, що дало можливість краще розуміти динаміку та масштаб проблеми. Окрім того, було виявлено ключові невирішені проблеми та аспекти, які потребують подальшого теоретичного та прикладного розв'язання.

Другий розділ детально аналізує діяльність українських органів влади в сфері боротьби з політичною корупцією. Через аналіз статистичних та фактичних даних про корупційні випадки, було зроблено висновок про те, що ефективність діючих механізмів державної політики є недостатньою. Це вказує на необхідність корекції стратегічного підходу в сфері протидії корупції.

У рамках дослідження було розглянуто діяльність ряду ключових інституцій — Національного антикорупційного бюро, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а також парламентських комітетів, відповідальних за антикорупційну політику. Було встановлено, що, не дивлячись на численні законодавчі ініціативи, діяльність цих органів часто обмежується формальними діями без реального прогресу в розслідуваннях високопрофільних корупційних справ [43].

Статистичний аналіз корупційних випадків показав, що велика частина справ залишається нерозкритою або не доводиться до суду. Також було виявлено, що в більшості випадків, які дійшли до суду, винесено м'які вироки,

що не відповідають масштабу злочину. Це вказує на проблеми не лише на етапі розслідування, але і на етапі судового розгляду.

Третій розділ присвячено шляхам вирішення виявлених проблем. Проведений аналіз необхідних змін у правовому полі боротьби з корупцією підтверджує, що потрібна комплексна перебудова існуючих законодавчих актів і процедур. Було запропоновано конкретні рекомендації органам публічної влади з метою покращення ефективності політики в сфері протидії корупції. Це включає в себе не лише законодавчі ініціативи, але і питання транспарентності, залучення громадськості та міжнародної співпраці.

У загальному підсумку, дипломна робота дає вичерпне розуміння актуального стану державної політики України щодо протидії політичній корупції, вказує на основні проблеми та недоліки у цій сфері, і пропонує ефективні шляхи їх вирішення. Таким чином, це дослідження може стати важливим інструментом для прийняття обґрунтованих рішень на державному рівні та сприяти подальшому розвитку ефективних методів боротьби з корупційними проявами в політичній сфері України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанін С. В. Поняття корупційного злочину в законодавстві України. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: зб. тез доповідей V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків (Україна), 31 берез. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутрішніх справ; Кримінол. асоц. України. Харків: ХНУВС, 2017. С. 21
2. Баганець О. Як для НАБУ створюють «недоторканий» простір. Резонанс. 2016. 16 серпня. URL: <https://resonance.ua/oleksij-baganets-yak-dlya-nabustvoryuyut-nedotorkannij-prostir/> (дата звернення: 10.09.2023).
3. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії: монографія. Суми: Сумський держ. ун-т, 2016. 113 с.
4. Бойко А. М. Політичні чинники корупції в Україні. Вісник Львівського національного університету. Серія: «Юридична». 2011. № 53. С. 284–289.
5. Борисов В., Кальман О. Громадянське суспільство та питання подолання корупції. Вісник Академії правових наук України. 2005. № 2 (41). С. 168-173.
6. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
7. Бусол О. Ю., Костенко О. М. Концепція протидії корупційній злочинності в Україні потребує нових підходів: основні тези. Публічне право, 2016. № 2. С. 143–151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2016_2_21 (дата звернення: 10.09.2023).
8. Гарашук В.М., Мухатаєв А.О. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні : монографія. Х.: Право, 2010. 144 с.

9. Гвоздецький В. Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. Актуальні проблеми держави і права. 2012. Вип. 63. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2012_63_21 (дата звернення: 10.09.2023).
10. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 254–260
11. Дерев'янка Б. В. Державне бюро розслідувань як новий державний орган зі спеціальною компетенцією. Правовий часопис Донбасу. 2019. № 2 (67). С. 78–84.
12. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / автор. кол. : В. В. Василевич, Т. Е. Василевська, В. Ф. Нестерович, Е. В. Расюк, А. В. Савченко, В. Л. Федоренко (кер.) та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка і В. Л. Федоренка. Київ: Вид-во «Ліра-К», 2016. 524 с. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/7683> (дата звернення: 10.09.2023).
13. Довжич Є. В. Правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 224 с.
14. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Національне агентство з питань запобігання корупції на варті «попереднього» рубежу протидії корупції: основні проблеми та способи їх вирішення. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2018. Вип. 3. С. 60–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlduvs_2018_3_8 (дата звернення: 10.09.2023)
15. Дудоров О. О., Коломоєць Т. О., Кушнір С. М., Макаренков О. Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: кол. монографія / Навч.-наук. лаб. дослідження проблем службового права Нац. акад. прав. наук України; ДВНЗ 381 «Ужгород. нац. ун-т»; Юрид. фак. Запоріж. нац. ун-ту. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 475 с.

16. Жілінчик П. Створення антикорупційного суду в Україні. Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». 2017. 10 квітня. 13 с. URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2017/09/NJ_Anticorruption_Court_Report_Zilincik_Apr_2017_UKR.pdf (дата звернення: 10.09.2023)
17. Журавський В. С., Михальченко М. І., Михальченко О. М. Корупція в Україні – не політика: монографія. Київ: Фенікс, 2007. 408 с. URL: <https://ipiend.gov.ua/publication/koruptsiia-v-ukraini-ne-polityka-monohrafiia/> (дата звернення: 10.09.2023)
18. Задорожний С. А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дис. ... канд. держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2016. 251 с.
19. Задоя К., Хавронюк М. Узагальнення проблем застосування законодавства, що встановлює відповідальність за корупційні злочини. Київ, 2019. URL: <https://www.pravo.org.ua/ua/news/20873977-uzagalnennya-problemzastosuvannya-zakonodavstva,-scho-vstanovlyue-vidpovidalnist-za-koruptsiyni-zlochyni> (дата звернення: 10.09.2023)
20. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 №1700 – VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №49, Ст.2056.
21. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 №1698 – VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №47, Ст.2051.
22. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів / Д. О. Калмиков, Д. В. Сінченко, О. О. Сорока, М. І. Хавронюк, Г. Л. Шведова; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К. : ФОП Москаленко О.М., 2017. 242 с.
23. Ільєнок Т. В. Боротьба з корупцією: міжнародний досвід. Юридична наука. 2013. № 2. С. 71–77.
24. Карпунцов В. В. Проблемні питання реалізації функцій Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та шляхи їх вирішення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2017. Вип. 44(2). С. 32–35. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44\(2\)_9](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2017_44(2)_9) (дата звернення: 10.09.2023)

25. Кваша О. О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. Правова держава: Щорічник наукових праць. 2010. Вип. 21. С. 335–342. URL:

<http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/36861/46-Kvasha.pdf>

(дата звернення: 10.09.2023)

26. Кваша О. О. Корупція як імунітет від кримінального переслідування учасників організованих злочинних структур. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали II Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 08 груд. 2017 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ: Нац. акад. внутрішніх справ, 2017. 412 с.

27. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25, 26. Ст. 131.

28. Кулик О. Г. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. Наука і правоохорона. 2017. № 1. С. 125–132. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2017_1_20 (дата звернення: 10.09.2023)

29. Кулик О. Г. Кримінологічні дослідження злочинності в Україні: перспективи розвитку. Наука і правоохорона. 2014. № 2. С. 156–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip_2014_2_27 (дата звернення: 10.09.2023)

30. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Вид-во «Юридична думка», 2018. 408 с.

31. Лавренюк Ю. Реформування судової системи в контексті протидії корупції. Ефективність державного управління. 2016. № 1. С. 85–91.

32. Левчук А. О. Історико-правовий розвиток корупції // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018 Ч. 2. С. 382–384.

33. Лозинський О. М. Психологія політичної корупції: монографія. 3-тє вид. допов. Львів: Вид-во «СПОЛОМ», 2018. 258 с

34. Мезенцева І. Є. Корупційна злочинність в Україні: Кримінологічні та кримінально-правові засади протидії: монографія. Київ: Видавничий Дім «АртЕк». 2019. 454 с.

35. Мезенцева І. Є. Кримінологічні заходи протидії корупційній злочинності в органах державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2017. № 3 (17). С. 96–105.

36. Михайленко Д. Г. Проблеми ефективності механізму кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні. Теорія кримінально-правової кваліфікації як феномен української кримінально-правової доктрини: тези доповідей та повідомлень учасників наук.-практ. конф. (м. Львів, 16 січ. 2016 р.). Київ: Видавничий Дім «АртЕк», 2016. С. 96–101.

37. Михайленко Д. Г. Функціонування корупційних мереж як перешкода формуванню політичної волі протидіяти корупції. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 5. С. 205–209

38. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : монографія. Київ : КНТ, 2019. 368 с

39. Нонік В. В. Механізми формування та реалізації антикорупційної політики в Україні: дис. ... д-ра держ. упр.: 25.00.02. Миколаїв, 2019. 402 с.

40. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. — 308 с. Бібліогр. : с. 281–306.

41. Петрова А. С. Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2017. 20 с.

42. Пилип Я. Ю. Національне антикорупційне бюро України як інституційна гарантія забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. Visegrad journal on human rights. 2015. С. 79–86. URL: http://vjhr.sk/archive/2015_3_2/16.pdf (дата звернення: 10.09.2023)

43. Питання Ради громадського контролю при Національному антикорупційному бюро України: Указ Президента України від 15.05.2015 р. № 272/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/272/2015#n11> (дата звернення: 10.09.2023)

44. Про затвердження Порядку проведення антикорупційної експертизи Національним агентством з питань запобігання корупції: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.07.2020 р. № 325/20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0787-20#Text> (дата звернення: 10.09.2023)

45. Про утворення Національного агентства з питань запобігання корупції: постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2015 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2015-%D0%BF> (дата звернення: 10.09.2023)

46. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія / Б. В. Романюк, О. Ю. Бусол; Рада нац. безпеки і оборони України, Міжвідом. наук.-дослід. центр пробл. боротьби з організованою злочинністю. - К. : ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. - 627с.

47. Савченко А. В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2016. 168 с.

48. Савченко А. В. Актуальні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини. Право України. 2015. № 12. С. 58–68

49. Скулиш Є. Антикорупційна політика держави та її вплив на розвиток суспільства. Вісник Національної академії прокуратури України. 2011. № 2. С. 22– 28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2011_2_6 (дата звернення: 10.09.2023)

50. Фоміна М.В., Кузьменко В.В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. Економічний вісник університету. 2013. Вип. 21(1). С. 182-186.

51. Яковенко С.Б. Сутність корупції та її класифікація. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2017. № 1 (57). С. 109-114.
52. Поняття, причини, наслідки та правові основи запобігання корупції URL: https://arm.nai.au.kiev.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html (дата звернення: 10.09.2023)
53. Корупція, корупційна злочинність та антикорупційна політика в Україні URL: https://arm.nai.au.kiev.ua/books/prevention_of_corruption/info/lec1.html (дата звернення: 10.09.2023)
54. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/07/1009488299966710444nacp_report_info_sapiens_2021_ukr_final.pdf (дата звернення: 10.09.2023)
55. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/KORUPTSIYA-V-UKRAYINI-2022-analitychnyj-zvit_ukr_final.pdf (дата звернення: 10.09.2023)
56. Загальні аспекти проблеми удосконалення правового забезпечення боротьби з корупцією URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1129 (дата звернення: 10.09.2023)
57. Політико-правові та соціальні передумови корупції в органах державної влади URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/298-politiko-pravovi-ta-sotsialni-peredumovi-koruptsiji-v-organakh-derzhavnoji-vladi.html> (дата звернення: 10.09.2023)
58. Удосконалення антикорупційного законодавства на засадах світових стандартів URL: https://minjust.gov.ua/m/str_31896 (дата звернення: 10.09.2023)
59. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf> (дата звернення: 10.09.2023)

60. ПОСТАНОВА від 4 березня 2023 р. № 220 Київ Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п#Text> (дата звернення: 10.09.2023)